

*Zegel van de kooplieden van Harderwijk uit 1263
Randschrift: "sigillum burgensium de herderuvich"*

kwartaalblad van
HERDEREWICH
de oudheidkundige vereniging
van Harderwijk en Hierden

VITTEPRAETJE

Kwartaalblad van de Oudheidkundige Vereniging "HERDEREWICH"
Postbus 210 3840 AE Harderwijk
e-mail: redactie@herderewich.nl Internet: www.herderewich.nl
Giro 303 61 92

In dit nummer:

Verenigingsnieuws	pag. 2
met:	
1. Fietstocht SWO	pag. 2
2. Visserijdag 2006	pag. 2
3. Open Monumentendag 2006	pag. 2
4. Vrijtijdsmarkt	pag. 3
5. Tentoonstelling "Harderwijk garnizoensstad"	pag. 4
6. Schenkingen	pag. 5
7. Herderewich op de jaardag Veluwsche Geslachten	pag. 7
8. Herderewich en 50 jaar bibliotheek Harderwijk	pag. 7
Wat is dit?	pag. 8
Slavenhandel in Harderwijk in 1777	pag. 9
Een dagtocht naar het verleden. Verslag najaarsexcursie	
van zaterdag 21 oktober	pag. 10
Archeologisch onderzoek CWI-terrein te Harderwijk	pag. 16
Van alles wat ver-EEUW-igd (31)	pag. 23
Via genealogie naar een klein, maar interessant stukje	
Harderwijkse geschiedenis	pag. 29
Harderwiekers en- of Hierders (29)	pag. 39
Samenstelling bestuur, werkgroepen en meewerkende leden	pag. 39

+ een losse agenda voor de komende lezingen e.d.

Verenigingsnieuws

1. Fietstocht SWO (Stichting Welzijn Ouderen)

Een twintigtal deelnemers maakten onder leiding van Herderewich een fietstocht door de Hierder Enk, landgoed Hulshorst en de Essenburg. Op verscheidene plaatsen werd even afgestapt om het een en ander over de geschiedenis van het gebied te vertellen. Op deze wijze passeerden bakhuusjes, hooibergen, boerderijen en watermolens de revue. Tijdens de korte wandeling over het landgoed Hulshorst werd de Wilhelminalinde bezocht. In de “Essenburgh” werd koffie met gebak genuttigd, waarna de deelnemers weer huiswaarts keerden.

2. Visserijdag 2006

Herderewich was ook dit jaar met een kraam op de Havendam aanwezig. Veel voorbijgangers wierpen een blik in de genealogieën die er uitgesteld waren. Grootvaders en grootmoeders, overgrootvaders en overgrootmoeders werden opgezocht. Het was een gezellige drukte rondom onze kraam. Verschillende genealogieën en andere boekwerkjes werden verkocht

3. Open Monumentendag 2006

Op 9 september jl. werd door onze vereniging met medewerking van het Gilde van Stadsgidsen voor de 20ste keer de Open Monumentendag in Harderwijk georganiseerd.

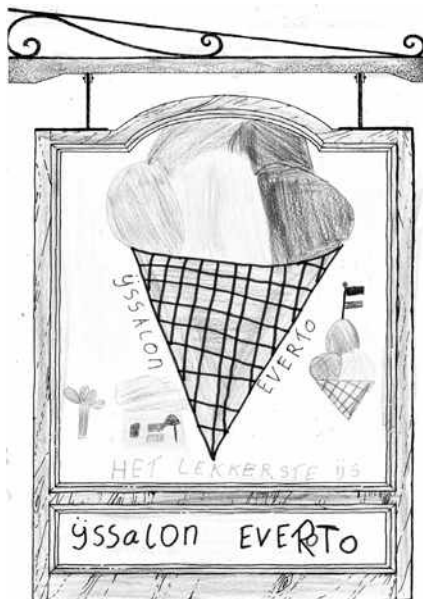
Op deze dag was zeer veel te doen: “Sporting”, “Baloning”, vlooiemarkten, opening “t Klooster”, enz., maar ook de monumenten werden zeer goed bezocht. Waarschijnlijk was dit ook te danken aan het mooie weer.

Vissershuisje, Kl. Marktstraat

De gidsen van het Gilde leidden vier maal een groep door de Binnenstad. De belangstelling was groot. Soms leken ze wel de rattenvangers van Harderwijk. Tijdens de rondleiding werd de groep steeds groter. Terugkijkend kunnen we spreken van een geslaagde dag. Alle vrijwilligers, die hebben meegewerkt; van harte bedankt!

Voor de leerlingen van de groepen 7 en 8 van de basisscholen was een tekenwedstrijd georganiseerd. De kinderen werden uitgenodigd een uithangbord te ontwerpen voor een winkel in de Binnenstad. Van groep 7 behaalde Matthijs Tomassen de 1ste prijs en van groep 8 Thijs Snijders.

De winnende tekening van groep 7

Volgend jaar zal de Open Monumentendag in het teken staan van Carolus Linnaeus. Het is dan 300 jaar geleden dat hij in Zweden geboren werd.

4. Vrijtijdsmarkt

Herderewich nam op 16 september deel aan de vrijetijdsmarkt in het zaken centrum De Roefl. De sfeer was zeer plezierig, maar helaas kwamen er maar weinig bezoekers. Ook aanwezig was FM Harderwijk. 's Middag interviewden ze onze voorzitter over de activiteiten van onze vereniging. Op deze manier kon toch een stukje public relations gerealiseerd worden. We hopen dat volgend jaar weer een vrijetijdsmarkt georganiseerd wordt, maar met meer bekendheid voorafl.

5. Tentoonstelling “Harderwijk, garnizoenstad”

Onder grote belangstelling opende burgemeester Berends in de raadzaal de expositie “Harderwijk Garnizoenstad”.

Burgemeester Berends spreekt een openingswoord

Deze tentoonstelling was in het kader van Festival Gelderland 1900-2000 door Herderewich en het Streekarchivariaat Noordwest Veluwe samengesteld. Met een dertiental panelen en in zes vitrines werd de geschiedenis van het garnizoen Harderwijk weergegeven

Na het openingswoord van de burgemeester reikte mr. C. Rietman het eerste exemplaar van zijn boek “Jan van Nassau-kazerne 1912 - 1996” uit aan mevrouw Pasma.

Mr. C. Rietman achter het kathedoor

Hierna gingen de belangstellenden naar de stadswinkel, waar de expositie was opgesteld. Veel oud-militairen, die aanwezig waren haalden oude herinneringen uit vervlogen tijden op.

Vrijdag 3 november was de laatste dag dat de expositie nog te bezichtigen was. Het aantal bezoekers zal volgens schatting tussen de drie en de vierhonderd zijn geweest.

Gemengde belangstelling voor één van de panelen

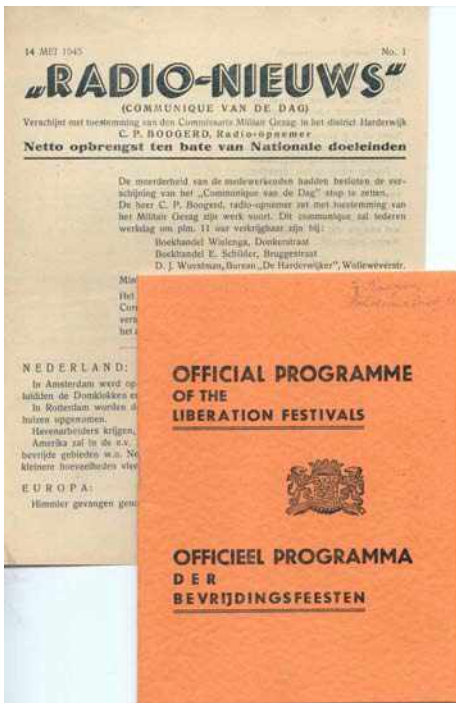
Leuke reacties kwamen bij de vereniging binnen. Foto's en documenten over de militaire geschiedenis van Harderwijk werden ons aangeboden om te scannen. Ook werden ons materiaal geschonken.

De reacties in het gastenboek spraken van grote waardering. De werkgroep - bestaande uit de heren: De Jong, Stellingwerf, Berends en Van der Heijden - die de expositie had voorbereid kon tevreden terugzien op een zeer geslaagde tentoonstelling.

6. Schenkingen

- Van mevrouw J.P. Mekenkamp ontvingen we een aantal foto's van het Protestants Militair Tehuis aan de Stationslaan. Mevrouw Mekenkamp en haar echtgenoot zijn jarenlang de beheerders van het PMT geweest.

De foto's krijgen een plaats krijgen in het archief van Herderewich. Te zijner tijd kunnen die bij tentoonstellingen of publicaties over de militaire tehuizen gebruikt worden. Mevrouw Mekenkamp hartelijk dank!

Mevrouw D. Hahné-Jansen uit Engelum (Fr) heeft oorlogsmateriaal, bestaande uit: Communique van de dag, Schilders Nieuwsbladen, Herrijzend Nederland en allerlei soorten kranten van 1923, 1939, 1941 en 1945, aan de vereniging geschenken.

Het materiaal wordt geïnventariseerd en in ons archief opgeslagen.

Mevrouw Hahné-Jansen van harte bedankt dat u aan onze vereniging gedacht heeft!

7. Herderewich op de jaardag van Veluwse Geslachten

Op zaterdag 7 oktober was de jaarvergadering van Veluwse Geslachten in het Gemeentehuis van Barneveld. De werkgroep Genealogie van Herderewich was daar met een kraam aanwezig.

8. Herderewich en 50 jaar Bibliotheek

Zaterdag 14 oktober vierde de bibliotheek het 50-jarige bestaan met o.a. een presentatie van diverse hobby's. De werkgroep Genealogie van Herderewich stond er met zijn vrijwilligers. Zij hebben diverse mensen blij kunnen maken met informatie over stamboomonderzoek en internet.

Ter plekke kon een echtpaar, dat daarvoor speciaal uit Nunspeet was gekomen, weer op weg worden geholpen bij een doodgelopen onderzoek. Het is dat zijn leeftijd dat niet toestond maar anders was de man een gat in de lucht gesprongen.

Wat is dit?

N.C.R. de Jong

Het stuk gereedschap, dat ik vorige keer aan u toonde was volgens de heer Uittien een zij-snijdende betonijzer-schaar, bedoeld om stek-einden (uit het beton stekende bewapeningstaven) zo dicht mogelijk bij het beton af te knippen.

De hoek van de bekken is circa 45 graden en de stelbouten, links en rechts, dienen ervoor dat de bekken elkaar niet raken. Een klein spleetje is wenselijk om te voorkomen dat de snede beschadigd. Het betonijzer breekt toch wel af.

foto 2

foto 3

De nieuwe vraag is welk gereedschap wordt op foto 2 en 3 getoond en waar werd het voor gebruikt?

U kunt ook bellen 0341-421342 of mailen voorzitter@herderewich.nl

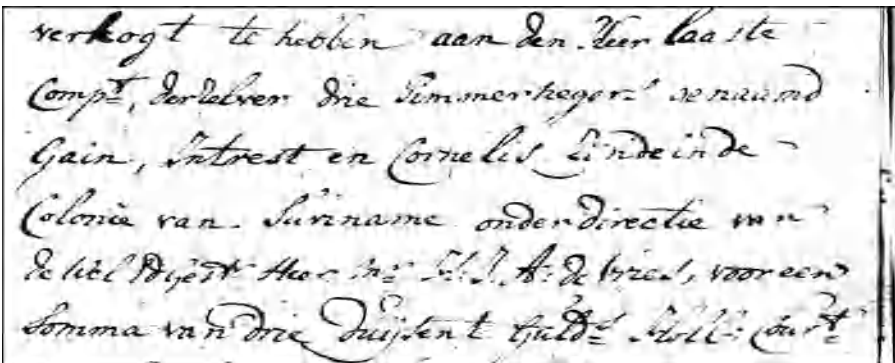
Slavenhandel in Harderwijk in 1777

Een toevalsvondst in het gemeentearchief van Harderwijk

K.Chr. Uittien

Een koopcontract van 9 april 1777 uit de recognitieboeken vermeldt:

“.....verkogt te hebben aan den Heer laatste comparant, derzelver drie timmernegers genaamd Gain, Intrest en Cornelis zijnde in de colonie van Suriname onder directie van de weled. gestr. heer mr. H.J.A. de Vries, voor een somma van drie duijzent guldens Holl.Court.....”

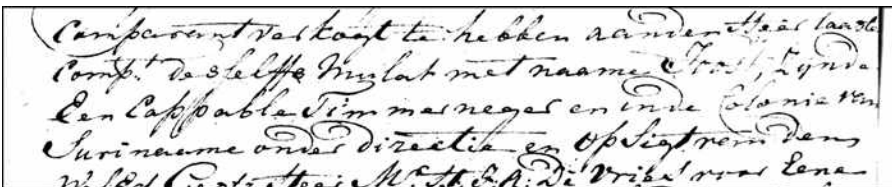
verkogt te hebben aan den Heer laatste
Comp^t, derzelven drie Timmernegers genaamd
Gain, Intrest en Cornelis zijnde in de
Colonie van Suriname onder directie van
de weled. gestr. heer mr. H.J.A. de Vries, voor een
Somma van drie duijzent guldens Holl. Court.

Verderop in het contract staan nog wat voorwaarden:

“... gemelde slaven zullen van geen boäsie ¹, jaas ¹ of besmettelijke ziekte moeten zijn aangetast, en indien een of meer derzelve daar aan mogten laboreren, of voor de overneming overleden, zo zal de koper voor ieder derzelve kunnen korten een somma van een duijzent guldens Holl. Court..”

Een contract van 10 april:

“..verklaarde de eerste comparant verkogt te hebben aan den heer laatste comp. deszelfs mulat met naame Joost, zijnde een capable timmerneger ..”

Comparant verkogt te hebben aan den heer laatste
Comp^t de selfe Mulat met naame Joost, zijnde
een Capable Timmerneger en in de Colonie van
Suriname onder directie en opzigt van den
weled. gestr. heer mr. H.J.A. de Vries, voor een

Deze “capabele timmerneger” kostte fl. 2.000.=. Ter vergelijking, een gemiddelde arbeiderswoning kostte in die tijd fl. 200,= à fl. 250,=. Omgerekend naar nu zou de man fl. 52.413.= hebben gekost, een goedkope profvoetballer dus.

1) Surinaams voor Lepra

Een dagtocht naar het verleden

Els en Dan Knook en Jaap de Groot (organisatoren najaarsexcursie 2006)

Ter Apel en Bourtange van 1465 tot aan 1742

Zaterdagmorgen 21 oktober is het in 22 huishoudens in Harderwijk en wijde omgeving al vroeg dag. Uw excursieleider had bepaald dat er stipt om 08.30 uur vertrokken zou worden vanaf de opstapplaats Vondellaan. Dat lukte. Hulde aan alle deelnemers.

Onder de vaardige handen van chauffeur Ruud Rensink van de Fa v.d. Pol uit Nunspeet en hulp van "cruise controle" en "TomTom" navigatie apparatuur werd een heel rustige heenreis op het asfalt neergelegd. De herfstvakantie drukte viel ontzettend mee, zodat na het knooppunt Hoogeveen definitief kon worden besloten met een rustig tempo via Emmen naar Ter Apel door de binnenlanden van Drenthe te rijden.

De Tom Tom apparatuur liet ons kennismaken met het dorp De Maten en we waren Apeldoorn toch al ver voorbij. Ik moet zeggen deze plek zag er heel wat aantrekkelijker uit dan de wijk in Apeldoorn, maar wat wil je, een T-splitsing met pak weg 15 huizen.. Als Veluwe bewoner ben je daar altijd van gecharmeerd.

We hebben via de telefoon onze komst bij het klooster in Ter Apel aangekondigd en konden na aankomst meteen de koffie met een stuk streekkoeke gaan proeven. Het smaakte zo goed dat een aantal leden nog graag een kop koffie wilde nuttigen en daar kon voor gezorgd worden.

Inmiddels waren de twee kloostergidsen de Refter binnengekomen en werd de groep in tweeën gedeeld. De gidsen vertelden uitvoerig over het ontstaan van de Kruissheren-orde, een orde die tussen 1166 en 1236 werd

gesticht. Daartoe werd het eerste klooster opgericht in 1210 door Theodorus van Celles op Clair Lieu bij Hoei in België. Vanuit dat klooster breidde de orde zich uit via Bentlage bij Rheine in Duitsland en werd Klooster Sint Gertrudis opgericht. De bouw van “ons” klooster begon in 1465 en zou ongeveer 100 jaar in beslag nemen

Het klooster “Domus Novae Lucis” (Huis van het Nieuwe Licht) in Ter Apel, - waar wij ons bevinden - is het enige nog bestaande middeleeuwse plattelandsklooster van Noordwest Europa. Volgens het Klooster Cahier zou U ontvangen zijn door broeder Jacobus. Hij vervulde de taak van gastenbroeder. Hij maakte de bezoekers in ver vervlogen tijden wegwijz in zijn Convent. Na nog een blik op een wandbedekkende kaart van het gebied rondom het klooster, kunnen we zien dat er vroeger 34 kloosters en abdijen in dit gebied hebben gelegen. Alleen Klooster Ter Apel heeft de eeuwen doorstaan.

De rondleiding wordt voortgezet via de Kapittelzaal met een nog origineel balkenplafond met Gotisch houtsnijwerk. In de schouw vinden we het wapen van de stad Groningen. De Kapittelzaal diende als vergaderruimte. De kruisheren bespraken hier de kloosterzaken en zo nodig werden hier door de Prior straffen uitgesproken en werd een medebroeder gekapitteld.

Via de Kruisgang, waar we broeder Jacobus ontmoeten, gaan we naar het voorportaal. Links zien we de Sacristie, waar diegenen, die de eredienst opdroegen in de Gotische Kanunnikenkerk, zich voorbereiden en omkleedden. We zien de hoge gewelven met spitsboogramen en eikenhouten koorbanken. De koorbanken zijn alle voorzien van “misericordes” of ook wel leunkopjes genoemd. Drie banken onder het “Doksaal” hebben mooie in hout uitgesneden leunkopjes. De driedelige priesterzetel of Sedilia rechts in het koor is gemaakt van Baumberger zandsteen. De versieringen boven in de overhuivingen tonen beelden uit het kerstverhaal.

In het midden van de kerk zien we het Doksaal. Maria met Kind en veertien heiligen versieren het bouwwerk dat ook is opgebouwd uit Baumberger zandsteen. Het stamt uit 1501 en vormt de afscheiding met de Lekenkerk.

In de Lekenkerk konden de bewoners uit de landstreek Westerwolde, pelgrims en handelslui op de Hanzeroutes staande, de heilige mis bijwonen.

De Lekenkerk is momenteel in gebruik bij de Nederlands Hervormde Kerk. We mogen even in de kerk rondkijken. Een rustig interieur, met een mooie eikenhouten kansel met een antieke Statenbijbel (alleen tijdens de dienst aanwezig). Ook zien we een mysterieus wandkleed, vrij modern, aan de wand hangen. Het voldeed goed in de ruimte maar blijft voor uw recensent een geheimzinnig waas houden. Misschien was dat ook wel de bedoeling. Via een steile trap in het Doksaal komen we op een balkon met uitzicht op beide kerken. Van hieruit kunnen we via de nieuwbouw op de zolders komen. Deze Kloosterzolder is niet voor iedereen toegankelijk.

Ooit waren hier 50 cellen voor de monniken, de ziekenzaal en het scriptorium (bewaarplaats van Latijnse wetenschappelijke geschriften). Men was begonnen met een reconstructie van één van de vroegere cellen.

We betreden nu het nieuw gebouwde deel van het klooster. Dit gedeelte van het klooster ging in 1755 door brand verloren, maar werd door de Deense architect, prof. dr. Johannes Exner in 2000 weer herbouwd in een stijl van modernisme, maar passend in de oude kloostersfeer.

Gezicht op de nieuwbouw vanuit de kruidentuin

Foto Jaap de Groot

De aansluiting tussen oud en nieuw is goed tot stand gekomen via licht-ramen en speels metselwerk. In de beide galerijen worden tegenwoordig wisseltonstellingen georganiseerd. Door de grote ramen van de galerijen heeft men een mooie uitzicht op de kruidentuin in het Kloosterhofl.

Vroeger werden hier de kruisheren begraven. In de hof vindt men wel 130 verschillende planten, allemaal genoteerd en beschreven in Klooster Cahier VI.

Aan het eind van de Galerij I is nog een kamer met een typisch Rooms-Katholieke uitstalling rondom een altaar van vóór het Tweede Vaticaans Concilie met o.a. fraai geborduurde priesterkleding.

We komen voorbij het gastenverblijf en de Priorkamer met een gotische schouw. Deze kamer was de enige plaats waar de kruisheren zich konden warmen in de winters van de 15de eeuw

We gaan in de kloostergang weer het trapje op en komen dan in de Subpriorkamer. De Subprior was de tweede man van het klooster. Hij beheerde de financiën en leidde het omvangrijke landbouwbedrijf. Dit is tevens het einde van de rondleiding door het klooster en wij spoeden ons naar de bus. Op naar *Bourtange*.

Bourtange

Ongeveer tien minuten te laat arriveert de bus op het parkeerterrein van de vesting *Bourtange*. Onder leiding van de "Dame met de mooie grijze haren" spoedt de groep zich naar het restaurant 's Lands Huys, waar ons een vorstelijke Westerwoldse koffietafel staat te wachten. Uit mooie tinnen kraantjeskannen, typisch Gronings, kan men de koffie tappen.

Manden met brood en schalen met vlees en kaasbeleg voltooien het beeld van deze lunch. Iedereen valt aan en in een mum van tijd is de chaos van lege kannen, manden en schalen compleet. Maar er is voor een ieder meer dan genoeg.

Goedverzorgde koffietafel in Bourtange Foto Jaap de Groot

Aangezien er aan het eind van de maaltijd nog tijd overblijft, gaan veel Harderwiekers een bezoek brengen aan de Herfstmarkt op het vestingplein.

Om drie uur begint in de filmzaal “De Poort” een informatieve film over de geschiedenis van de vesting Bourtange. We horen de naam “Bommen Berend” diverse malen voorbij komen.

Na de film staan weer twee “vesting gidsen” ons op te wachten. De groep wordt gesplitst en de wandeling naar het kruithuis en één van de waterputten neemt een aanvang. Een smakelijk verhaal over de waterput en het kruithuis wordt opgedist door de gids. Het kruithuis wordt momenteel gebruikt als trouwzaal. De gids nodigt ons uit onze hoogtevrees te testen op de tussen 1580 en 1593 gebouwde verdedigingswerken. Via een opgang van de wallen gaan we naar boven voor een uitzicht over de omgeving van Bourtange. Met een “oh, is dat alles” arriveren we op de top en krijgen we de geschiedenis van de Prinsen en de Geuzen te horen. De rijke Prinsen hadden de Geuzenpiraten nodig om hun rijke leven te kunnen blijven leiden en de Geuzen wilden graag de Prinsen ter wille zijn, want dan kregen zij allerlei privileges, o.a. streekgebieden, waarmee men dan weer meer macht kon afdwingen. Het venijn in deze wandeling zit echter in de staart! Een heel smalle brug zonder leuning, over de doorgang naar het secreet (het toenmalige “huisje”). Maar zie, niemand laat zich kennen en al is het soms schuifelend, men komt er overheen. Ook het steile houten trapje iets verderop wordt man-vrouwmoedig genomen, desnoods achteruit met de handen op de treden maar komen doen we er.

Na een leuningloze brug en een trap weer “achter de wallen”

Het secreteit zelf wordt uitvoerig besproken. Dit was het sociale punt, je kon er tenslotte met acht man of vrouwen opzitten, gemengd was nog gezellig. De productie viel een meter of 25 naar beneden in de vestinggracht.

Op weg naar het secreteit

Die vestinggracht is tegenwoordig een zeer rijke vindplaats van veel archeologische vondsten. Ze worden allemaal geconserveerd en tentoongesteld in het Museum "De Barakken". Na het aanhoren van nog wat smakelijke en misschien voor sommige wat minder smakelijke anecdoten nemen we onder dankzegging afscheid van onze gids en spoedt de groep zich weer naar de bus.

Het is kwart over vijf wanneer we de streek van Westerwolde weer verlaten en we arriveren na een voorspoedige reis om precies 10 voor half zeven weer op het Vondelplein in Harderwijk.

Mede dankzij chauffeur Ruud hebben wij een fijne dag gehad. Mijn vrouw, Jaap de Groot en ik hopen dat U dat ook zo hebt ervaren. Hartelijk dank voor Uw positieve inbreng.

Archeologisch onderzoek CWI-terrein te Harderwijk.

(CWI is het "Centrum voor Werk en Inkomen" voorheen Arbeidsbureau)

In opdracht van de gemeente Harderwijk heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau van 28 februari tot en met 3 maart 2006 een inventariserend onderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd op het voormalig CWI-terrein aan de Couperuslaan te Harderwijk. Het betrof het vervolg op een eerder inventariserend onderzoek, dat uit een bureau-, karterend- en waarderend booronderzoek bestond. Het gebied dat door middel van proefsleuven werd onderzocht betrof het westelijk en zuidelijk deel van het plangebied, alwaar de begrenzing van een voormalige leprozerie werd vermoed.

Resultaten van het onderzoek.

Geologie

Het plangebied ligt op een dekzandvlakte. De ondergrond bestaat uit grofzandige- en grindrijke smeltwaterafzetting. Hierop is gedurende het Weichelien¹ matig fijn en licht siltig² dekzand afgezet.

Bodem

De geologische ondergrond wordt afgedekt door een hoge enkeerdgrond. Het plaggdek is van antiopogene oorsprong en ontstaan als gevolg van ophoging met (potstal-)mest en plaggen. De bodemopbouw kan als volgt beschreven worden:

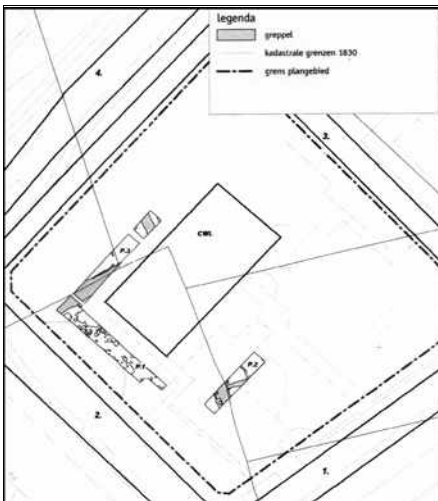
tot 30 cm bouwvoor

30-70 cm pakket opgebrachte grond, compacte, vuile laag en sporadisch gele zandlensjes met vondstmateriaal uit de 20ste eeuw.

70-95 cm grijsbruine, humeuze akkerlaag met puinresten, kachelgrit en roodbakend aardewerk, plaggdek uit de 18e /19e eeuw.

na 95 cm dekzand.

Archeologie

In de opgravingvlakken zijn een grote hoeveelheid bodemverkleuringen waargenomen. In de meeste gevallen ging het om archeologische grond-sporen.

De archeologische sporen bestonden uit muurwerk en grondsporen in de vorm van greppels of grachten, paalkuilen en kuilen.

Ligging proefsleuven
1. Couperuslaan, 2. Syper, 3. St. Jurriënsstraat, 4. Verkeersweg.

Muurwerk

In de werkputten 1 en 2 is een aantal uit bakstenen opgebouwde structuren aangetroffen. In werkput 1 bestond het muurwerk uit twee parallelle rijen structuren. In werkput 2 zijn het twee tegenover liggende structuren.

Het muurwerk in werkput 1 bestond uit twee rijen van min of meer vierkante funderingen, waarvan in ieder geval de onderste (vlij-)laag bewaard bleef en in twee gevallen ook nog een stukje opgaand metselwerk bestudeerd kon worden.

Het gaat in totaal om zes funderingen van poeren. De poeren liggen gemiddeld ongeveer 2,50 m hart op hart naast elkaar. Tussen de rijen is 6,60 m ruimte (hart op hart). Omdat de funderingen in evenwijdige lijnen ten opzichte van elkaar liggen, is het erg verleidelijk te veronderstellen dat deze sporen bij één fundering van een groot gebouw behoren. In dit verband roept het vraagtekens op, daar de funderingen ongeveer een meter ten opzichte van elkaar verspringen. Van de andere sporen valt dit niet vast te stellen, daar de mogelijke tegenhangers buiten de werkput vallen. Het bij deze fundering behorende eenbeukige gebouw is op grond van deze gegevens minimaal 11,50 m lang en 6,5 m breed.

In werkput 1 is een poer waarvan de vlijlaag is uitgevoerd in gebroken en incomplete bakstenen met het formaat ? x 13/13,5 x 5,5/6,5 cm. Mogelijk gaat het om hergebruikte stenen. De diepte is niet vastgesteld. Op deze fundering is een deel van het opgaande muurwerk bewaard gebleven. Het steenformaat bedraagt: 28,5/29 x 14 x 6/7 cm. In het mortel zijn schelpresten aanwezig.

Aan de noordzijde is tegen deze poer een zwaar bakstenen muurfragment aangetroffen. Dit fragment staat koud tegen de poer. Er zijn vijf lagen waargenomen, bestaande uit gebroken bakstenen. Baksteenformaat: ? x 12 x 5/5,5 cm.

De zuidelijke muur wordt bepaald door één uitgegraven poer en twee poeren waarvan de vlijlaag is uitgevoerd in gebroken en incomplete bakstenen. Bij één van deze poeren is eveneens een aangebouwd muurfragment waargenomen. Deze poer bestaat uit zes lagen incomplete stenen. Bij de onderste drie lagen is geen mortel gebruikt. Steenformaat is ? x 13,5/14 x 6/6,5 cm.

Van dit aangebouwde muurfragment aan deze poer waren nog 12 steenlagen met hoofdzakelijk breuksteen aanwezig. Alleen de bovenste drie lagen waren met specie vermetseld. Alleen bij de bovenste laag is mortel aangetroffen. Steenformaat 28,5/30 x 13/14,5 x 6,5/7 cm.

Structuur 1.

De hierboven beschreven funderingsresten horen zeker niet bij een geheel in bakstenen opgetrokken gebouw; bij een dergelijk gebouw hoort een stro-

kenfundering, eventueel met gemetselde spaarbogen. Van spaarbogen is hier geen sprake. Veel meer voor de hand ligt het dat de poeren een houten draagskelet ondersteund hebben.

Bij een éénbeukig gebouw gaan de gedachten al gauw in de richting van een gebouw met gevels en wanden uitgevoerd in vakwerk.

In de werkput werd vrijwel geen onvergankelijke bouwmaterialen als baksteenpuin en/of natuursteen gevonden. Als er een groot bakstenen gebouw zou hebben gestaan, dan zou naar verwachting meer puin in de bovengrond aanwezig moeten zijn. Wel zijn twee kleine fragmenten van keramische onder- en bovenpannen gevonden. Dit type dakbedekking werd vooral in het oosten van ons land in de 14e en 15e eeuw toegepast. De meest westelijke plaats vanwaar dit type pan is aangetroffen, is Amersfoort. Wat de datering van het gebouw betreft biedt alleen het aangetroffen formaat van spoor 63 enig houvast. Dit formaat wordt in Amersfoort aangetroffen in onder andere de eerste stadsmuur, die na 1300 is gebouwd. Het gebouw zal waarschijnlijk in de eerste helft van de 14e eeuw gebouwd zijn. De functie van het gebouw is vooralsnog onduidelijk. Een functie als kapel ligt het meest voor de hand maar sluit andere functies zoals schuur of bijgebouw op voorhand zeker niet uit.

Structuur 2

Fundering mogelijke hekpijler uit de 17e of 18e eeuw foto Niek de Jong

In de werkput zijn twee bakstenen poeren met een tussenruimte van 2,3 m aangetroffen. Ze vormen structuur 2: een mogelijke hekpijler. De ene poer lag deels in de wand van de werkput; wel is vastgesteld dat de poer een gelijke omvang en opbouw had als de tegenoverliggende. De laatst genoemde is een strak opgebouwde fundering waarvan de onderste vier lagen zonder mortel zijn verwerkt. Daarboven zijn met versnijdingen vijf lagen gemetseld met mortel zonder schelpresten.
Steenformaat: 21/22 x 10/11 x 5 cm.

Het aangetroffen baksteenformaat zou kunnen wijzen op een datering in de 16e eeuw, maar een latere datering tot in de

18e eeuw valt zeker niet uit te sluiten. Mogelijk vormen de funderingen een onderdeel van de nieuwe terreinafbakening in de vorm van een hek, haag of muur en markeren een ingang die afgesloten kon worden met een poort of hek. De meest noordelijke fundering staat in het verlengde van een sloot of greppel die buiten het complex ongeveer oost-west loopt en waarlangs een toegangsweg gelopen zou hebben.

Grondsporen

Greppels/grachten.

In **werkput 1 en 3** is een greppel of gracht van 4 m breed. De greppel of gracht vormt de noordelijke begrenzing van het in eerste instantie omgrachte terrein van het Sint Jurriëngilde. De greppel is op één plaats gecoupeerd. Daarbij is vastgesteld dat de greppel bestond uit twee fasen met een diepte van 70 en 60 cm beneden het opgravingsvlak. De vulling van de greppel was zeer humeus met veel spoellagen en -vlekken. De greppel is zeker watervoerend geweest. Of dit hemelwater betrof of dat deze in verbinding met de Sijpel stond is niet duidelijk.

In **werkput 2** is ook een greppel of gracht van 4 m breed. Deze vormde de oostelijke begrenzing van het in eerste instantie omgrachte terrein van het Sint Jurriëngilde.

In de **werkputten 1 en 2** zijn nog 4 greppels, die niet nader zijn onderzocht, gevonden. Ze vormen waarschijnlijk perceelsgrenzen in het akkerareaal dat na de sloop van het Sint Jurriëncomplex is ingericht.

Kuilen

In de bovenzijde van de kuilen is een grote hoeveelheid vondstmateriaal verzameld. Binnen structuur 1 liggen een aantal kuilen. Deze worden oversneden door de stenenfundering en zijn dus ouder dan het gebouw. Het is niet duidelijk of de overige kuilen binnen structuur 1 uit dezelfde tijd zijn met als het gebouw.

Opmerkelijk is de vondst van een scherp kogelpotaardewerk. Het aardewerk dateert uit de late 13e en 14e eeuw en lijkt dus iets ouder dan het gebouw. Het is echter mogelijk dat de scherp als gevolg van post-depositionele processen in de kuil is geraakt.

Paalkuilen

Er is een grote hoeveelheid paalkuilen aangetroffen. Een aantal van de paalkuilen ligt in een rechte lijn evenwijdig aan de funderingsresten aan de noord- en de zuidzijde. In **werkput 2** ligt een aantal paalkuilen net buiten het omgrachte terrein, evenwijdig aan de perceelscheiding.

Vondsten

Aardewerk

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn 81 fragmenten keramiek aangetroffen. Het gaat om gebruiks-aardewerk en bouwmaterialen uit de 13e tot en met de 19e eeuw. Het merendeel van de vondsten stamt uit de 14e tot en met de eerste helft van de 17e eeuw.

Het roodbakkende aardewerk vormt de grootste vondstcategorie. Het merendeel van het aardewerk is spaarzaam geglazuurd en een enkele keer versierd met witte kleipap (rigeloortechniek).

Een aantal vormen is te herleiden: een grape of pispot van rond 1500, een grape met ribbel op de buik uit de 14e eeuw en twee kommen of koppen.

Een opvallende vondst is een nagenoeg complete pot, waarvan alleen de bodem en een tuit ontbreekt. Het betreft een hangend watervat of lavabo. Dergelijke potten werden gebruikt bij het wassen van handen. De pot stamt uit de periode van 1350-1450.

Lavabobo

foto RAAP

Een andere opvallende vondst was de scherf kogelpot-aardewerk, die ik reeds in het onderdeel "kuilen" behandelde.

Een tweede veel voorkomende bakselgroep is steengoed. Veel fragmenten van kannen uit Siegburg. De meeste vormen, randen en bodems van kannen dateren uit de laatste kwart van de 14e en eerste kwart van de 15e eeuw. Daarnaast is steengoed gevonden met oppervlakte behandeling (zoutglazuur) uit de 16e tot en met de 18e eeuw.

De keramische vondsten bestonden verder uit bouwmetaal en kleipijpjes. Twee complete plavuizen en een gebroken exemplaar van dezelfde grootte. De tegels meten 12 x 12 x 2,5 cm. Ze zijn van roodbakkend aardewerk en

voorzien van witte kleipap. Datering van dergelijke vloertegels is problematisch.

Tenslotte zijn enkele fragmenten van kleipijpen gevonden. Een opmerkelijk exemplaar is het zogenaamde Jonaspipje.

Uit het totaal aan vormen van het gebruiksaardewerk valt het grote aandeel drinkgerei op. Het betreft zeker geen topkwaliteit gebruiksgoed. Bij veel van de vroege steengoedkannen uit Siegburg zijn onder de bodem meegebakken losse kleifragmenten of zand/mortel zichtbaar.

Metaal

Een halve cent uit het begin van de 19e eeuw (Willem I) en een knoop.

Bot

Het onderzoek leverde 21 grote, goed geconserveerde botfragmenten op. Het merendeel van de botten is dierlijk en afkomstig van grote zoogdieren (waarschijnlijk runderen). Op één van de botten zijn hak- en snijsporen waargenomen.

Naast het dierlijke zijn vier fragmenten menselijk bot gevonden: drie pijpbeenderen en een deel van een schedel. Het is opmerkelijk dat het bot zo uit zijn context is geraakt. Waarschijnlijk is het bij de sloop van het gebouwencomplex verspreid geraakt.

Natuursteen

Een groot aantal fragmenten leisteen is waargenomen. In één fragment zat nog een ijzeren nagel voor bevestiging op het dak.

Een fragment van bazaltlava of tefriet is een deel van een maalsteen. Op de vlakke kant zijn maalsporen zichtbaar.

De Vindplaats

Interpretatie

De aangetroffen omgrachting komt exact overeen met de percelering volgens de kadasterkaart van 1832. De afwijkende perceelsvorm is terug te voeren tot het midden van de 16e eeuw. Op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1560) staan ook mindere gebouwen binnen dezelfde perceelsvorm weergegeven. Op deze kaart staan de gebouwen weergegeven met een symbool (blauwe daken geven gebouwen met een openbare functie weer). Het weergegeven Sint-Jurriënsgebouw werd in de 14e eeuw door het gelijknamige gilde gebouwd.

De locatie van het oratorium komt globaal overeen met de locatie van structuur 1. Hoogstwaarschijnlijk is bij het proefsleuvenonderzoek een deel van het lange oost-west georiënteerde gebouw blootgelegd. Indien de weer-gave van Van Deventer overeenkomt met de werkelijkheid, wat

doorgaans wel het geval is, zou het betekenen dat structuur 1 een deel vormt van de kapel op het terrein. De kapel uit Harderwijk toont dan grote gelijkenis met de Nieuwehofkapel in Maastricht. Het gaat daar om een verdiepingloos gebouw van 7 m breed met stijlen die tussen de 2,5 en 3 m uit elkaar staan. De maten komen overeen met die uit Harderwijk. Het dak was beschoten en voorzien van leien.

Beijer beschrijft in zijn artikel "Het Melatenhuis te Harderwijk" (1986) een aantal zaken omtrent de leprozerie die de huisvesting in het Sint Jurriënsgebouw onzeker maakten. Zo beschrijft hij onder andere de brand van 1512, waarna het gebouw opnieuw zou zijn opgebouwd en een verhuizing van de melaten aan het eind van de 16e eeuw naar een ander gebouw.

Een brand is niet noodzakelijkerwijs archeologisch traceerbaar; de gebouwen kunnen zelfs wederom in vakwerk zijn opgebouwd.

Uit bronnen blijkt verder dat het melatenhuis in 1641 vanwege de afname van het aantal melaten en financieel wanbeheer werd gesloten.

Het gebouwencomplex bleef echter wel bestaan en is zeker nog een eeuw, met mogelijke andere functies, in gebruik geweest.

Op de kaart van Isaak Tirion (1741) staat het Sint Jurriënsgebouw nog aangegeven. Een eeuw later is van de middeleeuwse pracht van het Sint Jurriënklooster niets meer over. Het perceel en de omliggende percelen zijn volgens de kadasterkaart van 1832 allemaal in gebruik als akkerland.

Gaafheid van de vindplaats.

De sporen zijn afgedekt door een akkerlaag uit de 18e of het begin van de 19e eeuw en mede daardoor zeer goed bewaard gebleven. Verstoringen zijn in de proefsleuven niet waargenomen. Duidelijk is wel dat de bouw van het CWI-gebouw, voorheen belastingkantoor, het noordelijke deel van het Sint Jurriënscomplex volledig heeft weggevaagd. Ook de herinrichting van het zuidelijke deel van het complex, ter hoogte van de vroegere maar ook huidige waterpartij van de Sypel, zal de archeologische resten grotendeels verstoord hebben. Het deel van het Sint Jurriënscomplex dat gespaard is gebleven voor de recente verstoringen is echter goed bewaard gebleven.

Aanbeveling

Het onderzoek heeft concrete aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten in het plangebied. Mochten de resten door planaanpassingen niet behouden kunnen blijven, dan wordt vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving aanbevolen.

noten

1. Weichelien: periode omstreek het Holoceen.
2. Siltig: Sedimenten worden hoofdzakelijk ingedeeld naar de grootte van de korrels. De korrelgrootte kan variëren van decimeters tot microns. Silt is de benaming voor korrels ter grootte van 2 tot 50 micron.

In het laatste nummer van 1906 blikte de "Harderwijker Courant" terug op het bijna afgelopen jaar. Het was gunstig voor de landbouwers, met tot ver in de herfst mooi weer, waardoor in enkele gevallen de in augustus gezaaide rogge begin december al in de aren stond. Ronduit slecht was het jaar 1906 voor de vissers; vooral de vangst van ansjovis, maar eigenlijk van alle vis, viel heel erg tegen. En voor het nieuwe jaar is de toekomst van het Koloniaal Werfdepot een reden tot zorg. Er wordt een spoedeisende raadsvergadering belegd i.v.m. een brief van de Commissaris van de Koningin in Gelderland over het vertrek van het Werfdepot. Was er eerst sprake van overplaatsing naar Nijmegen op 1 januari, nu zal dit april of mei worden, maar het aantal van twee compagnieën wordt met Nieuwjaar al wel gehalveerd. Dit alles geeft onrust en onzekerheid, maar gelukkig is er nog wel steeds sprake van de komst van andere troepen, waarvoor in december een hoge delegatie van het ministerie naar Harderwijk komt. De leveranties en werkzaamheden voor de militairen gaan voorlopig gewoon door. Na inschrijving mag C.Fl. Pfrommer reuzel leveren voor 74 ct per kg. Het weghalen van spoeling, aardappelschillen enz. wordt verpacht aan A. Nijveld voor fl. 1.16 per dag, terwijl H. Hertz "vleeschbeenderen" mag weghalen voor fl. 2.75 per 100 KG.

Heden morgen ontvingen wij
het volgend

telegram:

SPANJE, 1 December.

Zal Woensdag 5 December
Harderwijk bezoeken en 's avonds
tusschen zeven en halfacht te
paard een rondgang door de
hoofdstraten maken met mijne
knechts.

Commandant van Werfdepot
heeft muziek en fakkellicht
aangeboden; zal uit dankbaar-
heid aan kazerne afstappen en
kinderen van gehuwde militai-
ren in Cantine bedenken.

Verzoek groot en klein op
straat niet mee te loopen, doch
aan den kant te blijven staan.

SINT NICOLAAS.

Advertentie 1-12-1906

Feestdagen

Tegen het eind van het jaar wordt ook weer uitgekeken naar de komst van Sint Nicolaas en de Kerstdagen. De vele bakkers prijzen in even zo vele advertenties hun specialiteiten aan. Ondanks veel regen brengt het bezoek van de Sint op 5 december een grote menigte op de been. Sint rijdt dit jaar niet op een witte schimmel, maar op "een bruin rossinant" door de straten, op weg naar de kazerne voor een feest met de kinderen van de militairen. Verder wordt de ingezetenen gevraagd om de collecte voor de Kerstfeestviering van de zondagsschool mild te gedenken, daar er zo'n 600 kinderen van een tractatie en presentje moeten worden voorzien.

Zo vlak voor het nieuwe jaar is het weer tijd voor aanbestedingen en zijn er verkiezingen van leden voor de kerkelijke colleges. De gemeente heeft het onderhoud aan het uurwerk van het gemeentehuis aanbesteed voor de jaren 1907-1911, maar de gunning wordt eerst aangehouden omdat er maar één reactie is gekomen, t.w. van de heer H. Schaftenaar. Hij heeft voor fl. 95,- per jaar ingeschreven en krijgt later de opdracht alsnog. De middenstand ijvert er altijd voor dat werk voor de gemeente door Harderwijkers verricht wordt, maar soms moet er ter wille van concurrerende prijzen toch verder gekeken worden, zo is de reactie.

Tot Notabelen
der Ned. Herv. Gemeente
worden dringend aanbe-
volen de heeren
P. VAN DER WERFF A.ZN.
R. P. TEN BROEK
J. LAP
en in plaats van den heer
H. VAN ZALINGEN de heer
J. VAN ZALINGEN.
VELE KIEZERS.

Advertentie Over Veluwsch Weekblad 17-11-1906

Benoemingen

Bij de Ned. Herv. Gemeente zijn als ouderling herkozen P. Bronsveld en T. den Harder en als diaken J.S. Langen en G. Groensteijn. Voor de verkiezing van vier notabelen verschijnt een advertentie in de krant. De aanbevolen personen worden met overgrote meerderheid gekozen. B. Goossens komt met 12 stemmen, tegen 1 voor bakker Ruiters, als lid in de Kamer van Koophandel.

Bij het Burger Weeshuis wordt in twee vacatures (na het overlijden van de heer Zegers en in een bestaande vacature) voorzien door het benoemen van de heer en mevrouw Baelde.

Mr. Manger Cats krijgt op eigen verzoek eervol ontslag als griffier van het Kantongerecht.

Een plaatselijke afdeling van de Vereniging tot Bevordering der Zuiderzeevisscherij begint met 19 belanghebbenden als lid.

Jan Petersen uit de Gr. Poortstraat, Arie Klaassen van de Kromme Oosterwijk en Daniël Wormsbecker uit de Rechte Oosterwijk, zijn resp. voorzitter, secretaris en penningmeester.

Ontspanning

De krant schrijft over het vaak ontbreken van iets goeds op muzikaal gebied, en meldt dat mensen nu de kans krijgen een mooie avond te beleven. Een muzikaal gezelschap uit Utrecht zal bij voldoende interesse op 10 december een concert geven. De uitvoering wordt goed bezocht en

CONCERT

te Harderwijk

bij genoegzame deelneming te geven door

Mej. ANNY VAN WINSHEYM,
pianiste

Mej. MARIE BERKHUYSEN,
sopraan-zangeres, en

den heer L. P. v. D. WLJNGAART,
violist

allen uit Utrecht,

op **Maandag 10 December 1906**
op de Concertzaal.

Aanvang 's avonds 8 uur.

**Toegangsprijs een gulden,
doch voor dames onder geleide
vijftig cents.**

Advertentie Over Veluwsch Weekblad 28-11-1906

op 1 november wordt het geopend.

De exploitatie is in handen van A. Bos, die ook logies en middagmalen aanbiedt. Een ander doel, waarvoor nu een commissie wordt benoemd, is de oprichting van een tehuis voor gepensioneerde Indische militairen.

Aan de Bruggestraat (nr. 31 red.), sectie E nr. 265 komt een "vischrookerij" van Aalt Bruinink P.J.zn. en in de Hoogstraat (nr. 33 red.), sectie E nr. 337 krijgt J. Visch vergunning voor een slagerij. De heren Koot en Van Manen vragen voor hun huis in de Vijhestraat een vergunning aan om daar resp. een bakkerij en een bergplaats voor benzine te stichten. Deze vergunning kan niet binnen de vastgestelde tijd afgehandeld worden, zo melden B&W, omdat de voor benzineopslag noodzakelijke inlichtingen van de Inspecteur voor de Arbeid nog niet ontvangen zijn.

De kerkenraad van de Ned. Hervormde Gemeente maakt het besluit bekend "7 stuks oude lindenboomen, staande langs het oude Kerkhof, te laten vallen", mogelijk n.a.v. een (anonieme) klacht in een ingezonden brief over de onveilige toestand op het Kerkplein. In een andere brief wordt de slechte toestand van de Stationsweg nog weer eens onder de aandacht gebracht. Over de weg naar Leuvenum zijn geen klachten, integendeel zelfs. Wegwerker Van Asselt van de tol aan de Haspel krijgt van de A.N.W.B. een pakket rookwaren omdat de weg altijd zo keurig in orde is.

Handel en Nijverheid

Op de najaarsveemarkt zijn 32 koeien, 2 stieren en 4 geiten aangevoerd. Er worden prijzen genoemd van fl.152.= - fl. 205.= voor kalkkoeien, fl. 100,= fl. 135.= voor guste koeien en fl. 33.= - fl. 68.= voor pinken. De geiten doen

heeft aan de verwachtingen vol-
daan, zo is later te lezen. Voor de
Friezen onder de inwoners komt er
een vereniging die eerst "Selscip
foar Fryske Tael in scriftekinnesse"
genoemd wordt. Er treden 20 le-
den toe onder een voorlopig be-
stuur. Na een vergadering gaat
deze "Fryske Krite" verder onder
de naam "Lyts mar krigel" en
worden de bestuursfuncties ver-
vuld door H.H.J Feenstra als
"foarsitter-scriuwer", P.v.d Feer als
"ponghâlder", terwijl G. de Wal
"bysitter" wordt genoemd.

Is er al langer gesproken over de
oprichting van een Volkskoffiehuis,

**Groote jaarlijksche
Houtverkoop**

HARDERWIJK.

 A. L. WILLEMSSEN,
deurwr. te Harderwijk,
zal **Zaterdag 22**
December 1906, 's morgens
precies 10 uur, aan de Werf en
Houtzagerij van den heer **H. ARENDSSEN**
A. zoon te *Harderwijk,*

à contant verkoopen :
een groot aantal perceelen
Eiken Planken,

zeer mooie zware en lichte eiken
Schalen, eiken en dennen Palen en
Posten, een groote partij eiken en
dennen Brandhout, en voorts een
mooie partij gezaagd vurenbout, als :
Planken, Schalen, Schroten, Latten,
Riggels enz. enz.

**'s Morgens vóór den verkoop
te bezien.**

Op den verkoopdag kunnen geen
perceelen worden weggehaald.

Advertentie van 19-12-1906

fl. 7.= à fl. 8.=. Iemand vraagt een huis te huur of te koop, het liefst met enkele vruchtbomen. Voor houthandel Arendsen wordt een verkoping van hout aangekondigd. Diverse panden worden te koop aangeboden i.v.m. overlijden of om andere redenen. Er is een faillissement uitgesproken op naam van pensionhoudster K.H. Ankersmit, weduwe van H. de Voogd. Begin januari zullen de bezittingen onder de hamer komen. Mr. Neeb roept eventuele schuldeisers van het echtpaar Kok-Luiting op zich bij hem te melden. Hun erfenis is aanvaard onder het voorrecht van boedelbeschrijving. Op een verkoping wordt de vissersschuit van Adrianus Foppen en kinderen ingezet op fl. 770.= en voor dat bedrag gekocht door Peter Petersen Czn. Bij het kantoor van de ontvanger der registratie in de Oliestraat is een vals muntstuk van fl. 2.50 met het jaartal 1872 aangeboden. De ontvanger vestigt de aandacht van

belanghebbenden op het feit dat er nog steeds mensen naar de Academiestraat komen, terwijl het kantoor al enige tijd gevestigd is in het voormalige woonhuis van ex-burgemeester Van Meurs.

Onderwijs

Op 23 oktober heeft de opening plaats van de Christelijke school. De perikelen in het lager onderwijs zijn nu wat minder geworden, hoewel een echte reorganisatie, ondanks veel gepraat, geschrijf en zelfs gekibbel, nog op zich laat wachten. De leerlingen, die eerst niet naar school konden, krijgen die kans nu wel. B&W benoemen mej. Ten Dam uit Doornspijk "tot berging der kinderen die tot nu toe van onderwijs verstoken waren". In de terugblik eind december is te lezen dat de verbeteringen een gevolg zijn van ingrijpen van hogehand. Vooral school C verheugt zich "in een bloeiende toestand". Aan deze school heeft zich in de vacature voor de 8ste klas één persoon aangemeld, de heer J. Vrielink te Dirksland.

Criminaliteit

In Hilversum wordt een rijwiel opgespoord, dat bij een rijwielhandelaar in Harderwijk verduisterd is.

Voor de rechtbank in Zwolle verschijnt stadgenoot J.J., die al 19 veroordelingen achter de rug heeft voor het "opladen van bladeren uit de dennenbossen". Hij krijgt nu een zwaardere straf, t.w. 3 weken hechtenis.

De timmermansknecht H.F., 16 jaar oud en de 14-jarige metselaarsknecht J.B., beiden uit Harderwijk, krijgen in dezelfde zitting ieder fl. 3.= boete of 2 weken plaatsing in een tuchtschool, wegens "opzettelijke verstoring van een geoorloofde openbare godsdienstoefening" in hun woonplaats.

Gedenkwaardigheden

De Harmonie viert het 30-jarige bestaan met een bijeenkomst voor de leden in het eigen gebouw. De heer M. Gerrebrands gedenkt dat hij 25 jaar geleden zijn intrek nam bij de fam. Mons. Ook is al te lezen dat in Hierden gemeenteveldwachter J.A. Schmidt op 1 januari zijn 25-jarige ambtsjubileum hoopt te vieren. Een uitgebreid In Memoriam verschijnt er na het

overlijden eind december op 82-jarige leeftijd van Leendert Verveen, echtgenoot van Jacoba Geertruida Saraber, weduwnaar van Johanna Hendrika Top. Tot aan de opheffing van het Nassau-Veluwsch Gymnasium in 1886 was hij daar leraar wis- en natuurkunde en later bekleedde hij dezelfde functie bij de Rijksnor-maallessen. Verder was hij o.a. lid en voorzitter van de plaatselijke schoolcommissie, voorzitter van het Algemeen Ambestuur en lid van de Spaar- en Bewaarbank, voortgekomen uit de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De Protestantenvond verliet in hem een meelevend lid.

Op 10 december overlijdt Jan Vermeer P.A.zn, 54 jaar oud, echtgenoot van Dirken Kappers. Een dienstmeisje treft haar werkgeefster mej. de wed. G., dood aan op een stoel in haar slaapkamer. Zij is aan een beroerte overleden.

ERFHUIS
HARDERWIJK.

Notaris NKEB zal op
Vrijdag 14 December
1906, des voormiddags te
10 uur, ten verzoeke van de erfgenamen van Mevrouw de Weduwe H. A. GERSOM, geb. DE RUPPER, ten haren sterfhuize in de Donkerstraat te Harderwijk, tegen **contante betaling**

verkoopen:
eenen volledige INBOEDEL,
bestaende uit:

Stoelen, Tafels, Lampen, Kleeden, Gordijnen, Kasten, Glas- en Aardewerk, Linnengoed, enz., enz.; voorts verscheidene **Galanteriewaren** tot den winkelinventaris behorende, en voorts eenige **Gouden en Zilveren Voorwerpen**, als: Ringen, Broches, Kettingen, Juwelen, Oorknoppen, dito Broche en wat verder te voorschijn zal worden gebracht.

Kijkdag Donderdag 13 December e.k., 's voormiddags van 10 tot 12 en 's namiddags van 2 tot 4 uur.

Advertentie van 5-12-1906

Uit een advertentie blijkt dat het om de 81-jarige mevrouw H.A. Gersom-de Ruiters gaat. Haar eigendommen worden tijdens een erfhuis verkocht. Enkele weken na het overlijden van zijn vrouw wordt een erfhuis aangekondigd bij Beert Vierhout in Hierden.

Bij een fotograaf in de Vijhestraat (E.J. van de Horst) breekt brand uit. Vóór aankomst van de brandweer is de brand al geblust. De schade aan vloer, behang en meubels bedraagt ca. fl. 100.=

Wie opheldering kan geven over de diefstal van hekken van "De Kromme Mheen" kan een beloning van fl. 5.= tegemoet zien.

Wed. J. Aarts in de Wolleweverstraat heeft met het oog op het nieuwe jaar een aardige aanbieding. Wie vanaf 5 december een hoed of pet aanschafft, krijgt een prachtige "brievenstasch", tevens scheurkalender van het jaar 1907 cadeau.

Enkele korte berichtjes:

Dr. Kerssen, die tevens raadslid is, klaagt in de raad over de onreinheid waarin hij het nieuwe urinoir op de Markt zondag 25 oktober heeft aangetroffen. Hij verzoekt maatregelen te nemen om herhaling te voorkomen.

Lammert Jongetjes heeft een suikerbiet van 19 pond geoogst, terwijl bij B. Brandsen in Hierden een konijn 18 jongen heeft gekregen. Bij twee eerdere worpen waren dat er al 15 en 12.

Eind december is de Diepe Gracht onder water gezet, in de hoop dat er in het nieuwe jaar ook nog wat ijspret te beleven zal zijn.

Via genealogie naar een klein, maar interessant stukje Harderwijkse geschiedenis

Ton Numan m.m.v. Karel Uittien

Als je jaren geleden gegrepen werd door genealogie als grootste hobby, is het logisch dat je regelmatig in archieven rondneust. Dat archiefbezoek niet altijd iets "leuks" oplevert is ruimschoots bekend, maar als het dan een keer echt "raak" is gaat je geluk met je op de loop. Dat hoeft niet altijd het vinden van een ver familielid te zijn. Een onderdeel van genealogisch onderzoek - als je het tenminste in wat breder verband doet - is natuurlijk ook zoeken naar historie. Je wilt immers je voorgeslacht (weer) "laten leven" in de geest van hun tijd. Een onontdekte schatkamer kan zo'n archief dan zijn.

Zo was ik op mijn zoektocht naar mijn voorouders in Duitsland (Boekholt = Bocholt) aangeland, rond begin 17e eeuw. Eigenlijk wist ik allang dat ik ooit in Duitsland of Frankrijk zou moeten zoeken, want hééél veel Nederlanders van nu zijn van oorsprong uit Duitsland en, in mindere mate, uit Frankrijk afkomstig. Dus als we willen discussiëren over allochtone - of autochtone Nederlanders.....

Ook laat de historie zien dat de huidige discussies over veiligheid, staats-terrorisme, aanslagen en (nog steeds) godsdienstoorlogen ook al niet van deze tijd zijn, dat bewijst onderstaand verhaal wel, waarin men zijn leven en vrijheid ook al niet zeker was.

Mijn Duitse voorvader zou tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) uit Hessen naar Bocholt zijn gekomen als huurling in het Hessische (protestantse) leger dat Bocholt (katholiek) kwam bezetten. Zijn achterkleinzoon vertrekt naar Amsterdam, waar hij in 1760 trouwt,met een Duitse. Daar wil ik natuurlijk meer van weten, maar zo eenvoudig is dat niet. Het huidige Duitsland bestond toen nog helemaal niet. Er was wel één keizerrijk, maar de keizer had eigenlijk alleen maar een traditionele functie, terwijl de koningen en vorsten het voor het zeggen hadden.

In de 17e en 18e eeuw zag de kaart van Duitsland er uit als een bonte lappendeken van enkele honderden vrije steden, graafschappen, hertogdommen, koninkrijken, enz.

Eén van de kleinste staten zou zich in korte tijd tot een grote macht in Duitsland (en Europa) ontwikkelen en dat was: Pruisen. Uiteindelijk liep de grens van deze staat door tot aan de Republiek der Nederlanden.

Over de ontwikkeling van Pruisen zijn honderden boeken geschreven en zoek nou maar eens uit wat aardig is om te lezen, want leuk moet het blijven, hè. Had de geschiedenisleraar dat vroeger op school maar begrepen! Zo rondsnuffelend maar ook hele stukken lezend kreeg één periode mijn

speciale aandacht, de "Soldatenkoning". Gekke man moet dat geweest zijn, maar wel kundig.

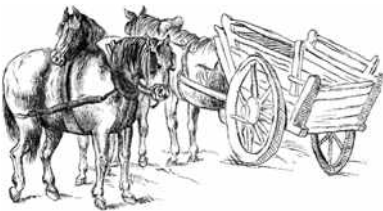
Hierover in gesprek met een goede vriend, vrijwilliger in het Harderwijkse archief, kwamen we op een briefwisseling tussen de Harderwijkse overheid met de Staten-Generaal vanwege een ontvoering van een Harderwijker, door officieren van het leger van deze koning. De handgeschreven brieven zijn in het Oud Archief Harderwijk (OAH) aanwezig.

Dat smaakte naar meer en misschien zit er wel een leuk verhaal in voor Vittepraetje.

Zo gezegd, zo gedaan. Hieronder, eerst een beetje populair verteld, verderop zoals het in een getuigenverklaring is opgenomen, volgt een stukje historie van.....

Gerrit Hendri(x)(c)ksen

Er was begin 18e eeuw al veel handelsverkeer vanuit Nederland naar Duitsland. Ook vanuit Harderwijk vertrokken er regelmatig konvooien (voor de veiligheid) of wagens alleen, maar dan wel met meerdere mensen erop via vaste routes naar hun afleveradressen. Vooral de ervaren transport-ondernemers wisten de weg, de afstand en de tijd die men er voor nodig had. Vaak overnachtten zij in de herbergen, waar zij bekend waren. In principe werd er nooit zomaar ergens in de open lucht overnacht, dat was veel te gevaarlijk. Beroving was schering en inslag. Niets nieuws onder de zon.

Zo was het ook met **Gerrit Hendricksen**. Hij was knecht bij de weduwe van **Hartger Westhoven** en in gezelschap van **Wouter Petersen** (ca 27 jaar) en **Roelof Jansen** (ca 26-27 jaar) met de lege kar van de weduwe onderweg van Keulen terug naar huis, naar Harderwijk dus. Op maandag 22 december 1727 hadden zij

hun vracht gelost in Keulen en nu was het woensdag 24 december en hadden zij Rhijnberck (Rheinberg) bereikt. Terwijl zij een herberg betraden, zagen zij dat er twee heren in de gelagkamer aanwezig waren. Volgens de hospita waren het officieren van het garnizoen uit Wesel. Deze officieren waren nieuwsgierig naar hun reis en al gauw werden er gegevens uitgewisseld.

's Nachts rond drie uur werden onze voerlieden opgeschrikt doordat een commando van 8 à 10 soldaten in Pruisische uitmonstering - blauwe rok met rode opslagen - met veel lawaai de herberg binnenkwamen juist op het moment dat Gerrit en één van zijn kompanen, de paarden wilde gaan voeren. Ze begonnen een praatje met elkaar en de soldaten boden Gerrit en zijn vriend drank en snuiftabak aan. Dit weigerden zij en zij wilden naar

de paarden gaan. Maar toen werd Gerrit, die nogal lang van postuur was, vastgegrepen en op een stoel vastgebonden. Zij pakten hem zijn mes af en bedreigden hem met een sabel. Daarna hebben zij hem “ontvoerd”. Wat was er met hem gebeurd? Daarvoor moeten we dus meer weten over de “Soldatenkoning”.

De “Soldatenkoning” en de opkomst van Pruisen

Friedrich Wilhelm I van Pruisen (1688-1740), bijgenaamd de Soldatenkoning, was koning van Pruisen van 1713 tot 1740.

Hij resideerde, zoals alle Pruisische koningen in Potsdam en was getrouwd met Sophia Dorothea van Hannover, met wie hij 8 kinderen had.

Zijn vader, Friedrich I van Pruisen, had tijdens zijn ambtstermijn de titel koning gekregen. Zijn moeder was Sophia Charlotte van Hannover.

Met name onder deze Friedrich Wilhelm I werd de basis gelegd voor de macht van Pruisen. Hij investeerde 72% van de staatsinkomsten in het leger en de organisatie daarvan. Dit was zoveel dat men later wel eens zei: “Pruisen heeft een leger, dat er een staat op na houdt”. Toch werden ook de opbouw en de economie van het land krachtig ondersteund, men haalde daarvoor zelfs vakmensen uit het buitenland, waaronder Nederland.

Friedrich Wilhelm eiste van zichzelf en van zijn onderdanen eenvoud, vroomheid en een strikt plichtsbesef. Friedrich Wilhelm I voerde een relatief vreedzame politiek. Dit veranderde drastisch bij de troonsbestijging van zijn zoon Friedrich II, die alom bekend werd als “Frederik de Grote”.

In het kort was Friedrich Wilhelm dus heel erg betrokken bij zelfs maar de kleinste zaken in zijn land, zodat alles zijn leger goed kon ondersteunen. Hij was een absolute monarch. Hij voerde een goed economisch beleid, wat bij zijn dood leidde tot een groot overschot in de schatkist. Het Pruisische leger werd tijdens zijn bewind een efficiënt oorlogsinstrument, één van de sterkste van Europa.

Friedrich Wilhelm concentreerde zich tijdens zijn regering vooral op het uitbouwen van het Pruisische leger. Ook deed hij veel om het bestuur in Pruisen te centraliseren en verbeteren. Hij verving de dienstplicht in de middenklasse door een jaarlijkse belasting, richtte basisscholen op, en richtte Oost-Pruisen demografisch opnieuw in, omdat dit gebied door de pestepidemie van 1709 hard was getroffen.

Alhoewel Friedrich Wilhelm een vreedzame man was, kon hij erg hard zijn. Zo wilde hij dat zijn oudste zoon Fritz (Friedrich) een goed soldaat zou worden, en daarom kreeg hij op zijn zesde verjaardag al zijn eigen regiment toegewezen. Hij werd geslagen als hij van een paard viel of als hij handschoenen droeg bij koud weer. Eens moest hij toezien hoe één van zijn beste vrienden werd onthoofd. Beiden hadden zich namelijk voor langere tijd onttrokken aan de militaire opleiding en waren op reis gegaan. Dit werd beschouwd als desertie, waarop de doodstraf stond. Maar de kroonprins kon men natuurlijk niet onthoofden, dus werd zijn straf omgezet in het toezien hoe zijn vriend werd onthoofd.

Friederich Wilhelm moest niets hebben van musici, wetenschappers en intellectuelen, en ook niets van alles wat Frans was. Militair vertoon was alles waar het bij hem om draaide, zeg maar zijn grootste hobby. Als kroonprins had hij al een bijzondere voorliefde voor grote, lange mannen, zodanig dat men hem wel eens van herenliefde heeft beticht. Deze grote kerels zette hij in als vleugelman van zijn lijfgarde.

De Riesen Garde

Direct nadat hij de regering had overgenomen richtte hij zijn “Potsdammer Leibregiment” op, volledig bestaand uit alleen maar de langste mannen van zijn leger. Als een zogenaamde “Langer Kerl” ergens in het leger werd ingelijfd, was hij altijd bestemd voor de lijfgarde van de koning. De garde bestond uitsluitend uit mannen van minimaal 1,80 meter. Militair gezien leverde een dergelijk regiment niets extra's op, hooguit dat deze “reuzen” misschien een afschrikwekkende functie hadden op de vijand.

De Riesengarde was een mengeling van nationaliteiten, naast Uckermärckern en Wenden (Duitse volksstammen met veel lange mensen) waren er Polen en Russen, Ieren, Italianen en andere geronselde mannen van oostelijke en zuidelijke herkomst ingelijfd. Natuurlijk stonden mannen van deze lengte niet in de rij om ingelijfd te worden. Daarom kostte het kleden van het regiment, het aanwerven en het transport naar de Heimat van dergelijke grote kerels, heel veel geld.

Voor de Pruisische gezanten in den vreemde, maar ook voor compagniescommandanten, was het werven van grote soldaten een middel om in de gunst van de koning te kunnen komen.

In een speciaal edict van 1732 beloofde “Seine Majestät denen Stabs, welche sich durch große Leute von 6 Fuß und darüber distinguieren werden, daß sie Ihnen bey aller Gelegenheit dero Königliche Gnade wirklich angedeihen lassen werden” *(beloofde Zijne Majesteit zijn officieren en kapiteins, die zich onderscheiden door grote mannen van 6 voet en daarboven aan te brengen, dat zij zich onder alle omstandigheden zijn grote koninklijke goedertierenheid konden laten welgevalen).*

De koning inspecteert zijn "Reuzen"-garde

Dat hierbij niet zelden list en bedrog de boventoon vierde, ja zelfs openlijk geweld niet werd geschuwd, is maar al te vaak opgetekend en wee degenen die tijdens de dienst verzet pleegde of probeerde te vluchten, hij werd streng gestraft. Op desertie stond de galg; wie tijdens de dienst een officier tegensprak werd "arkebusiert" (een arquebus is een type geweer) dus standrechtelijk neergeschoten of met het zwaard onthoofd. Was de dienst uiterst inspannend en door zijn eentonigheid zeer vermoeiend, de koning toonde zich tegenover goed functionerende mannen bijzonder genadig. Het uniform was van goede kwaliteit en rijk van uitmonstering, de wedde was hoog. Minstens 4 taler per maand voor een (minst grote) eenvoudig soldaat tot 20 taler olopend voor de bijzonder grote Grenadiers, namelijk de vleugelmannen.

(De Thaler werd voor het eerst in ca 1500 in Bohemen geslagen en had een waarde van 30 stuivers, het woord "daalder" en "dollar" stammen hiervan af. Na invoering van het decimale stelsel in 1900 was een daalder in Nederland alleen nog een rekeneenheid met een waarde van 1,50 gulden).

De strenge koning had een goedbedoelde bezittingsdrang als het over zijn “Blauen Jungen” ging. Hij ging soms zeer vertrouwelijk met hen om tot aan het huwelijk toe. Niets kon de koning blijer maken dan een grote kerel die verkering kreeg met een bijpassende “große Dirne” en er mee trouwde. De koning zorgde dan graag voor de uitzet. Omgekeerd kon de koning niet kwader worden op één van zijn jongens als deze niet wilde trouwen met een voor hem uitgezochte grote bruid.

James Kirkland

Er is tamelijk veel gepubliceerd over deze “Riesen” en daarin worden even zo vele voorbeelden genoemd als zijnde de langste “Blauer Junge” ooit.

Een beroemde “Langer Kerl” was genadier James Kirkland afkomstig uit Ierland. Hij was 6 Fuß und 11 Zoll (2,10m) groot. Van hem bestaan verschillende schilderijen, maar nog beroemder was Jonas Heinrichson, een smidsknecht uit Noorwegen. Hij werd “Groß und Zackig” genoemd met zijn 2,19m. Als grootste grenadier werd hij dan ook de rechter-vleugelman van de “Potsdamer Riesengarde”. Hij stierf in 1727 aan de tering, tot grote droefenis van Friedrich Wilhelm. De koning gaf een beeldhouwer de opdracht om de gardist in zijn natuurlijke grootte in steen uit te houwen. Het standbeeld zou voor het Potsdammer paleis worden opgesteld. Een plan dat evenwel nooit werd uitgevoerd. Daarentegen werd het geraamte van Heinrichson in de verzameling van het Theatrum Anatomicum op-genomen, waar het tot op heden nog aanwezig is.

Het regiment telde drie bataljons van 800 man; men kan zich voorstellen hoe moeilijk het moet zijn geweest om het aantal van 2400 man, waaronder desertie en overlijden regelmatig plaatsvond, aangevuld te houden.

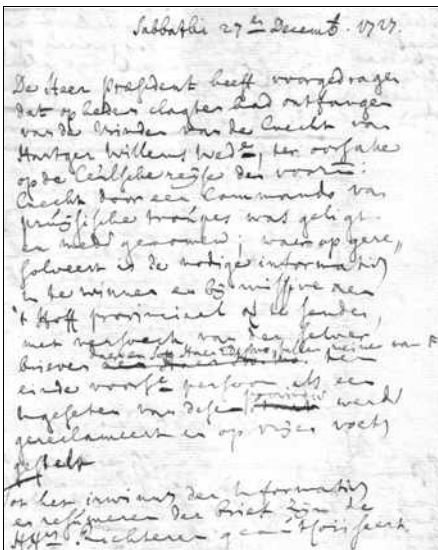
Bij de koninklijke uitvaart op 22 juni 1740 trad het “Leibregiment” voor de laatste maal voltallig naar buiten. Friedrich II (de Grote) ontbondt hierna het Reuzenregiment en liet maar één bataljon met de kleinste mannen bestaan. De overigen gingen over naar andere regimenten of werden ontslagen. Degenen die wisten te deserteren werden niet vervolgd. Van de laatste Grenadiers van de Riesengarde sneuvelden de meesten op 15 juni 1757 tijdens de ongelukkige veldslag bij Kollin aan de Elbe in Bohemen tegen een Oostenrijkse overmacht.

Waarom Gerrit Hendricksen werd ontvoerd

Zoals we reeds zagen konden officieren niet in een beter blaadje bij de koning komen dan door hem een "Lange Kerl" cadeau te doen. Werven uit eigen gelederen was al snel geen haalbare kaart meer, zij moesten én hun eigen regimenten gevuld houden én "reuzen" gaan werven. Het werven werd dus al gauw ronselen of ontvoeren. Op afkomst of achtergrond van het slachtoffer werd in die dagen al helemaal niet gelet, als zij maar lang waren.

De koning was bereid om voor een "Langer Kerl" te betalen. Voor iemand van 6 voet (1,88m) werd 1000 taler handgeld betaald. Voor de Ier Kirkland werd maar liefst 9000 taler neergeteld door de Pruisische gezant in Londen, waarmee volgens zeggen, hij de duurste Langer Kerl ooit is geweest. Deze wervingen vonden grotendeels plaats langs de Pruisische grenzen en dan aan beide zijden van de grens. Het handgeld dat voor de vrijwilliger bestemd was, kwam regelmatig in de zak van de officier terecht. De Pruisische officieren overschreden hun bevoegdheden door hun manschappen aan de verkeerde kant van de grens in te zetten en hen te betalen voor het vastnemen van een "vrijwilliger".

Dus ook op Gelders grondgebied vonden ontvoeringen plaats. Aangezien er een regelmatige handel was tussen Harderwijk, Wesel en Keulen, is het niet verwonderlijk dat ook een Harderwijker met een lang postuur de klos was. Vreemd is dat hierover helemaal niets wordt vermeld in De Kroniek van Harderwijk 1231-1931, maar in het oud-archief van Harderwijk is een briefwisseling te vinden m.b.t. de ontvoering van Gerrit Hendriksen.

Sabbath 27^e Decemb. 1727.

De Heer President heeft voorgedragen dat op heden clagten had ontfangen van de vrienden van de knecht van Hartgers Willems weduwe, ter oorsake op de Ceulsche reijse den voormelde knecht door een commando van pruijsische troupen was geligt en mede genomen; waer op geresolveert is de nodige informatie in te winnen en bij missiven aen 't Hoff provinciaal op te senden, met versoek van der selver brieven enz.

De Heer President heeft voorgedragen dat op heden clagten had ontfangen van de vrienden van de knecht van Hartgers Willems weduwe, ter oorsake op de Ceulsche reijse den voormelde knecht door een commando van pruijsische troupen was geligt en mede genomen; waer op geresolveert is de nodige informatie in te winnen en bij missiven aen 't Hoff provinciaal op te senden, met versoek van der selver brieven enz.

Sabbath 27^e December 1727

De Heer president heeft voorgedragen dat op heden clagten had ontfangen van de vrienden van de knecht van Hartgers Willems weduwe ter oorsake op de Ceulsche reijse den voormelde knecht door een commando van pruijsische troupen was geligt en mede genomen; waer op geresolveert is de nodige informatie in te winnen en bij missiven aen 't Hoff provinciaal op te senden, met versoek van der selver brieven enz.

Raadsvergadering van 27 dec. 1727
Oud Archief Harderwijk, inv. 27

Hoe het verder ging

Diplomatiek gezien liet men de wervingen (ontvoeringen dus) in de Republiek der Verenigde Nederlanden niet over zijn kant gaan. Op alle niveaus heeft men gepoogd de ontvoerden vrij te krijgen. Het ging hier in totaal om 8 ontvoerde mannen. Diverse plaatselijke overheden richtten zich tot de regering in Kleef, die in deze echter geen enkele competentie had. Contacten met de commandant in Wezel (Wesel), een belangrijk knooppunt van wegen, bleven ook vruchteloos. De Staten van Gelderland vaardigden in 1728 een plakkaat uit tegen deze wervingen en namen in 1739 een resolutie aan waarin werd besloten dat alle Pruisische militairen die zich op Gelders grondgebied zouden wagen, zouden worden gegijzeld totdat "onsen geënleeverden Borger werkelijk soude wesen uitgevolgt, en in sijne woonplaatse wedergekeert". Ook de Staten-Generaal liet zich in deze niet onbetuigd.

Na de ontvoering van Gerrit Hendricksen uit Harderwijk op 22 December 1727, gingen de Staten-Generaal zich met de wervingen bemoeien, maar niet nadat de Burgemeester van Harderwijk, Antonie Westervelt, een brief met een getuigenverklaring onder ede, naar 't Hoff had gestuurd.

Deze getuigenverklaring, de brief aan 't Hoff en een antwoord daarop met als bijlage een afschrift eener resolutie der Staten-Generaal van 7-1-1728, alles volledig met de hand geschreven, zijn opgeslagen in het Harderwijkse archief. Leuk is om de getuigenverklaring te lezen, waarin de omstandigheden waaronder Gerrit Hendricksen werd ontvoerd, precies worden weergegeven.

Hieronder geven we deze getuigenverklaring volledig weer in een transcriptie van het handgeschreven origineel, in de "taal" van die tijd.

Dominica 28 December 1727

Judicib Westervelt en Boonen

Wouter Petersen oud omtrent 27 jaeren en Roelof Jansen oud tussen 26 en 27 jaeren verklaren dat zij jongstleden maendag met Gerrit Hendriksen, knecht van de weduwe van Hartger Westhoven zijn met haere carren ledig weder uijt Ceulen gevaren, om aan deze stad te keeren dat zij des woensdags daer aen zijn gecomen te Rhijnbeck, daer in de Herberg saten twee Heeren, die de vrouw zeide officieren van Wesel te zijn, die haer vroegen, waer ze nae toe voeren nae Embrick of naer Wesel? Dat sij vroegen hoe verre sij die dag voeren? En sij sijden op IJsselburg.

Dat eenige soldaten naderhant bij de Panoven, sijnde de naeste herberg bij Wesel gevroegt hebben off sij geen Carre Swonen(?) hadden? De g.....n (?) neen.

Dat hij 's nagts tot IJsselburg pleisterende omtrent 3 uijren 's morgens aldaer gekomen ca 10 personen in soldaten clederen blauwe rocken met rode opslagen, dat Gerrit en den tweden attestant waren opgestaen van de

paerden te voeren, die sij vroegen, waer sij naer toe moesten en Gerrit seide, na Hollant, dat sij aen Gerrit dranck en snuijftaback presenteerden, 't welck sij beide weigerden, dat sij tgens Gerrit verscheide praetjes maeckten, en Gerrit na de paerden wilde gaen, dien sij op de stoel aen hem neder smieten, sijn mes afnaqmen en met een sabel dreigden vervolgens een touw hadden gestrickt 't welck de meijd haer had geweigert en daarop hem met coussenbanden hadden gebonden en met hem sijn weggegaen.

Dat sij getuigen wat buijten Ijsselburg is de Herberg de Romer hadden haren verhalen, dat sij aldaer met hem waeren aen geweest dog hij niet had willen dischen. Dat sij hem daer nog op nieuws gebonden hadden, en hij geseit had wil je mij og vaster binden, soo schieten mij liever dood, waer op een van haer had geseit, daer bent gij all te swaeren caerl toe.

Op de brief met de getuigenverklaring van 28 december 1727, werd door het hof op 9 februari 1728 geantwoord. Het hof (Staten-Generaal) heeft in januari 1728 reeds de vrijlating van Hendricksen en van zeven anderen uit de Pruisische dienst geëist.

De vertegenwoordiger van de Republiek in Berlijn, baron Jan Rodo van Keppel, kreeg op 7 mei van dat jaar opdracht om met klem op vrijlating aan te dringen. De Pruisische vertegenwoordiger bij de Staten-Generaal, Meijnertzhagen, werd tijdens een gesprek met afgevaardigden van de Staten-Generaal om uitsluitel gevraagd. Meijnertzhagen beloofde bij de koning inlichtingen te zullen gaan inwinnen, aldus een resolutie van 27 juni 1728. Het enige wat er gebeurde was dat op 18 oktober van dat jaar Friedrich Wilhelm geïrriteerd reageerde. Hij had zich namelijk gestoord aan de hatelijke toonzetting van een resolutie. De acht geworvenen werden echter niet vrijgelaten. De diplomatieke activiteiten hadden geen enkel resultaat. Wel kan gesteld worden, dat wanneer de Staten-Generaal zich met de wervingen bemoeiden, er sprake was van een kortere of langere onderbreking van de Pruisische activiteiten.

Placaet, tegen vreemde Wervers, en voornamentlyk Pruisische.

DE Staten des Fürstendoms Geire en Graefschaps Zerprien, allen die des sullen sien of horen kin, Salut. Dese is de Werven. Also wy in vreesinge sijn gekomen, dat, niet tegenstaende verlichsende Placaeten soo van ons als van haer Hoog-Mogende, tegen het Werven van Volck voor vreemde Potentaten, in dese Provintie van tyt tot tyt uitgegeven en gepubliceert, ende oock sels ontcegenen ons laatste Placaet in dato den 3. Maji 1725. geintereert, zover by enige vreemde Personen word onderstant, sijn datse Wervingen binnen de Frontieren Graefen van sake Provintie te doen. En dat sel in 't bysonder de Pruisische Soldaten hoe langer hoe meer onderstant de Milice, heere de Provintie Garnisoen houdende, soo veel mogelijk te doecheren, en in Dienst van Pruisien over te beengen, sijn daer en boven niet ontcegende, de Ingeleemen van het plaatz Lauder by nacht te overvallen, weg te slepen, toe den Pruisischen District als dat te dwingen, en door het een en her ander het Teroort van dese Provintie op een onverhoedelycke wyse te valeren.

Soe is 't, dat wy daer tegen het moorder aendruck vreesende voerren, ghetgevonden hebben te oedonneven ende te staenen by desen: Dat niemand, van wat haer of conditie

Fragment van het "Placaet tegen vreemde Wervers, en voornamentlyk Pruisische", van 11 september 1728

Zoals eerder gezegd: Voor zover het vooral de wervingen in Gelderland betrof, valt het op dat deze altijd in de nabijheid van de Pruisische genzen plaats vonden. Dit was een gevolg van de grote risico's die de wervers liepen bij hun "werkzaamheden". De plaatselijke bevolking was uiteraard niet gecharmeerd van één en ander. In de buurt van Elten werd in 1727 een drietal geronselde mannen door woedende Gelderse boeren bevrijd uit handen van een Pruisisch legercommando. Uit Maastricht is een verhaal bekend waarin zelfs een Pruisische luitenant door de woedende bevolking werd opgehangen. Zo ver is het in Gelderland nooit gekomen, maar hier was natuurlijk elk van de ontvoeringen, zowel voor de persoon in kwestie als voor zijn familie, een drama. Of Gerrit Hendricksen nog ooit in Harderwijk is teruggekeerd, is niet bekend. Naspeuringen hebben hem nog niet kunnen traceren. Het zal ook wel moeilijk zijn, want we weten niet of hij is gesneuveld, of dat hij heeft getracht te deserteren en is gestraft of dat hij na het opheffen van het regiment naar huis is gekomen. Als dat laatste waar is, moet hij minstens 12 jaren in de Riesengarde hebben gediend en misschien is hij wel in Duitsland blijven wonen. We zullen het wel nooit weten. Wel is duidelijk dat hij een tijdlang deel uitmaakt van het "speeltje" van een bizarre potentaat.

De Riesengarde is terug in Potsdam

De "Langen Kerls" zijn weer terug in Potsdam. Sinds 1990 is de "Vereinigung zur Förderung und Pflege der Tradition der Potsdamer Riesengarde Lange Kerls" e.V. opgericht dat als een "levend museum", de geschiedenis en traditie van de Riesengarde doet herleven. De bekendheid in binnen- en buitenland is inmiddels groot, vooral door het tentoonspreiden van grote kennis op het historisch gebied, hun voorliefde voor hun stad, maar vooral door hun optreden naar buiten, waarbij zij met hun kleurrijke wachtparade een toeristische trekpleister zijn.

Officier en 2 grenadiers van het Koningsregiment, de zogenaamde Riesengarde (circa 1730)

Bronnen:

Vereniging Gelre, Arnhem 1990, Bijdragen en Mededelingen, Deel LXXXI:

"Wervingen in Gelderland onder de soldatenkoning" door E.J.Th.A.M.A.Smit en J.H.F.Zweers.
Oud Archief Harderwijk inv.nr 160

Internet

Harderwiekers en- of Hierders (29) *(zie voorafgaand artikel)*

R. Uittien-Jacobs.

Het leek de werkgroep genealogie van onze vereniging aardig om eens uit te zoeken wat we over die ontvoerde voerman, de lange Gerrit Hendriksen konden vinden. In het gemeente-archief staan ons vele bronnen en bereidwillige medewerkers ter beschikking. Helaas heeft dat weinig opgeleverd over Gerrit.

Wat wisten we? Dat 3 jongemannen van omstreeks 27 jaar eind 1727 als voerlui op pad gaan naar Wezel in Duitsland. Zij moesten dus eind 1600 zijn geboren. Naar gebruik zouden ze omstreeks hun 20ste jaar lidmaat moeten zijn geworden van de kerk.

Wat vonden we? In de lidmaten van de Hervormde Kerk, toen nog Nederduits Gereformeerd geheten: 1718 aangenomen op belijdenis des geloofs:

Gerrit Hendrixs "bij de beek toe Hierden" maar in het zelfde jaar ook

Wouter Petersen "tot Hierden bij de Kerk"

Alle andere bronnen met betrekking tot Gerrit Hendriksen leverden geen acceptabele informatie. Met zo'n veel voorkomende naam is het ook niet eenvoudig het kaf van het koren te scheiden. Hoewel Gerrit de hoofdrolspeler is in ons drama, weten we (nog) niet hoe het hem verder is vergaan. We hebben aangenomen dat we met deze 2 treffers wel de juiste mensen hadden. De 3e voerman, Roelof Jansen hebben we evenmin kunnen traceren.

De volgende stap was het zoeken van de werkgeefster, de weduwe van ene Hartger (Willems) Westhoven die een transportbedrijf runt. Over het transportbedrijf hebben we geen feiten kunnen vinden. Ook niet bij de boedelscheidingen van de betrokkenen.

Parenteel (3 generaties) Hartger Willemsen Westenhoven (ook Westenhoven en Westhoven) alias De Fluiter

3. Hartger Willemsen Westenhoven (Fluiter), geboren vóór 1666 te Hierden, begraven op 2-1-1723 te Harderwijk, jongeman van Hierden en wonende aldaar

Ondertrouw / trouw **(1)** 31-10 /21-11-1686 te Harderwijk, met Jannetje Loogen, geboren vóór 1666 te Hierden, overleden vóór 1693, jongedochter van Hierden.

Ondertrouw / trouw **(2)** op 16-4 / mei 1693 te Harderwijk, met Trijntje Hendriks, geboren te Barneveld. (Zij is de weduwe en werkgeefster).

Uit het eerste huwelijk:

– Loogh Hartgersen, gedoopt op 21-12-1688 te Harderwijk, overleden vóór 1723.

Uit het tweede huwelijk:

- Beertje Hartgers Westenhoven (zie IIa).
- Willemijntje Westenhoven (zie IB.).
- Jannetje Hartgers Westenhoven (zie IIc).

De zaken gingen redelijk goed want we komen het echtpaar regelmatig tegen bij onroerendgoed-transacties.

*rec. 150 fol.6 23-7-1694: Gerrit Petersen verkoopt zijn huis Bruggestraat hoek Vrouwestraat aan **Hartger Willemsen en Trijntje Hendriks** ehelieden. Dit is nu het pand van Opticien Stutvoet.*

*rec. 150 fol. 23: 14-5-1695 Sybrandes Brandsen en Anna Nuck ehelieden verkopen aan Johan Oosterbaan en **Hartger Willemsen** zijn schuur naast Jan Oosterbaans “hank” aan het Blokhuis. Dit is nu een woning recht tegenover de Straat van Sevenhuyzen.*

*rec. 150 fol. 259vso, 9-9-1707: Opdracht van een huis in de Vrouwenstraat aan **Hartger Willemsen Fluiter en Trijntje Hendriks**. (Zij bezaten daar al een “ledige plaats” tussen “Sint Joris en het hoekhuis en laten daarop kennelijk een huis bouwen)*

Inv. 1646 fol. 7. Cohier verponding betr. Lieve Vrouwestraat.

*Hendrik Jacobsen met Wouter Pals huis, 5-10- modo **Hartger Willems**.*

*Hoofdgeld: fol. 5vs. **Hartger de Fluiter**, 3 personen, 7-4.*

Boedelscheiding 27-2-1750 (inv. ORA 187-2)

IIa Beertje Hartgers Westenhoven, gedoopt op 5- 3-1696 te Harderwijk.

Boedelscheiding 17-9-1761, weduwe, met haar schoonzoons en dochters.

Ondertrouw / trouw 14- 5 / 31-5-1724, op 28-jarige leeftijd, te Harderwijk met **Wouter Petersen**, 26 jaar oud, gedoopt op 30- 1-1698 te Harderwijk,

zoon van Peter Roelofsen en Jacobje Aelts.

Boedelscheiding 18-3-1716 van zijn ouders (ORA inv.172): Hij erft het ouderlijk huis aan de Steeg in Hierden alsmede enige percelen land.

Rec. 151 fol. 116 dd. 31-7-1739: De stad verkoopt uit de ongerede boedel nagelaten door Aaltje Parck een huis in de Bruggestraat tussen Willem Lunterbosch en het ledig erf van de weduwe Westenhoven aan Wouter Petersen en Beertje Westenhoven voor fl. 346,=. Ze worden dus burens van hun (schoon)moeder.

Uit dit huwelijk:

1. Hartger Woutersen, gedoopt op 6-1-1726 en begraven op 15- 1-1728 te Harderwijk.
2. Jacobjen Wouters, gedoopt op 20-8-1727 en overleden vóór 1753.
Ondertrouw / trouw 3-10 / 26-10-1751 te Harderwijk, op 24-jarige leeftijd met Barent Hendriksen, 27 jaar oud, gedoopt op 25- 8-1724 en begraven op 5- 5-1782 te Harderwijk, zoon van Hendrik Barentsen (van Galen) en Evertje Everts.
3. Hartger Woutersen, gedoopt op 8-2-1729 te Harderwijk.
4. Trijntje Wouters, gedoopt op 3-2-1732 te Harderwijk. Ondertrouw / trouw 30- 8 / 16-9-1761 te Harderwijk, met Jan Timmer, 34 jaar oud, gedoopt op 31-12-1726 en begraven op 23-11-1762 te Harderwijk, zoon van Hendrik Timmer, muntgezel, en Geertruijd Gerrits Sullenaar.
5. Hendrikje Wouters, gedoopt op 1-9-1734 en overleden op 25- 1-1800 te Harderwijk op 65-jarige leeftijd.
Ondertrouwd (1) op 30-8-1761 te Harderwijk met Lubbert Driessen, 29 jaar oud, gedoopt 31-10-1731 en begraven op 24-3-1763 te H'wijk, zoon van Dries Geurtsen en Eva (Evertje) Jacobs (Japiks).
Ondertrouw / trouw (2) 15-9 / 2-10-1765 te Harderwijk, op 31-jarige leeftijd met Geerlof Gerrits, 23 jaar oud, **voerman**, gedoopt op 5-10-1741 en overleden op 15-2-1802 te Harderwijk op 60-jarige leeftijd, zoon van Gerrit Wouters en Eva Geerlofs Witteveen.

- IIb. Willemijntje Westenhoven, gedoopt op 16-10-1698 te Harderwijk.
Ondertrouw / trouw 3-5 / 22-5-1716 te Harderwijk, op 17-jarige leeftijd met Rijckert (Richard) Apeldoorn, 22 jaar oud, koopman, gedoopt op 25- 2-1694 te Harderwijk, begraven op 2- 1-1775 te Harderwijk.

Uit dit huwelijk:

1. Helena Apeldoorn, gedoopt op 13-11-1716 te Harderwijk.
2. Richart Apeldoorn, gedoopt op 6-2-1718 te Harderwijk.
3. Helena Apeldoorn, gedoopt op 12-7-1719 te Harderwijk.
4. Trijntje Apeldoorn, gedoopt op 26-1-1721 te Harderwijk.
5. Trijntje Apeldoorn, gedoopt op 12-4-1722 te Harderwijk.

6. Trijntjen Apeldoorn, gedoopt op 14-11-1723 en overleden op 6-10-1811 te Harderwijk op 87-jarige leeftijd, als weduwe Eilhart.
7. Gerritjen Apeldoorn, gedoopt op 22-6-1725 te Harderwijk.
8. Gerritjen Apeldoorn, gedoopt op 30-10-1726 te Harderwijk.
9. Johanna Apeldoorn, gedoopt op 1-3-1730 te Harderwijk.
10. Elisabeth Apeldoorn, gedoopt op 28- 4-1734 te Harderwijk, begraven op 14- 5-1777 te Harderwijk.

Ondertrouw / trouw 20- 7 / 3-8-1760 te Harderwijk, op 26-jarige leeftijd met Joan (Jan) van Voorst, 29 jaar oud, wijnkoopman, gedoopt op 26- 1-1731 te Harderwijk, begraven op 19- 2-1806 te Harderwijk, zoon van Boon van Voorst, koopman in touw en ijzerwerk (ontvanger van het ambt Ermelo, gemeensman 1718 (1733), weesmeester 1728-1731, 1734-1737, kerkmeester 1738-1741) en Weimina (Weijmje) SUYCK.

IIC Jannetje Hartgers Westenhoven, gedoopt op 31-12-1700 en begraven op 16- 8-1748 te Harderwijk.

Ondertrouwd / trouw 13-5 / 30-5-1725 te Harderwijk, op 24-jarige leeftijd met Eijbert Roelofsen van Engelenburg, 27 jaar oud, geboren te Hierden, gedoopt op 11-8-1697 te Harderwijk, begraven op 27-12-1758 te Harderwijk, zoon van Roeloff Wijchmansen en Aerdjen Barts.

Uit dit huwelijk:

1. Aartje Engelenburg, ged. 3-2-1726, begr.18- 2-1726 te Harderwijk.
2. Trijntje Engelenburg, ged. 3-2-1726, begr. 26- 2-1726 te Harderwijk.
3. Trijntje Engelenburg, ged. 11-4-1728, begr.11- 3-1746 te Harderwijk.
4. Roelof van Engelenburg, ged. 7-10-1729, begr. 7- 8-1733 te H'wijk.
5. Aartjen van Engelenburg, ged. 22-12-1730 te Harderwijk, jong overl.
6. Hartger van Engelenburg, ged. 26-3-1732 te Harderwijk, jong overl.
7. Roelof van Engelenburg, ged. 1-7-1735, begr.11- 1-1742 te H'wijk.
8. Aartje Engelenburg, ged. 25-1-1737, begr.29- 4-1737 te Harderwijk.
9. Aartjen van Engelenburg, gedoopt 11-3-1739, begr. 11- 1-1742 H'wijk.

gebruikte afkortingen:

rec. = recognitie
 fol.= folio (bladzijde)
 vso = verso (achterzijde)
 ORA = Oud Rechterlijk Archief

Samenstelling bestuur, werkgroepen en meewerkende leden

Bestuur:	Straat	Plaats	telefoon	functie
N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
P. Stellingwerf	Mette Gerritskamp 5	Harderwijk	55 23 42	secretaris
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	penningm.
J. de Groot	Stationslaan 165	Harderwijk	42 82 72	excursies
R. Schouten	Roggelaan 6	Harderwijk	06-49751078	pr

Redactie:

R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	Harderwijk	41 62 63	hfd.red.
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid

Ledenadministratie

K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	
----------------	-----------------	------------	----------	--

Werkgroep archeologie:

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
namens de Archeologische Werkgroep Nederland:				
H.W. Stuurman	Rietgorsmeen 74	Harderwijk	43 48 78	lid

Werkgroep genealogie:

R. Uittien-Jacobs	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	voorzitter
G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
A. Jansen	Nassaulaan 5	Ermelo	55 16 03	lid
J.J. Pettinga	Emdenmeen 14	Harderwijk	42 03 10	lid
E. Numan-Boumans	Venkel 24	Dronten	0321-338212	lid
J. v. Bruggen-Moorkamp	Zeilmakerstraat 2	Harderwijk	41 00 18	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid

Werkgroep Kroniek van Harderwijk:

G. Verwijs-ten Hove	Friesegracht 13	Harderwijk	42 06 93	lid
G. Berends	Rederijkerstraat 8	Harderwijk	41 34 98	lid
A.F. van Eeden	Bunschotermeen 35	Harderwijk	41 41 36	lid

Werkgroep Open Monumentendag

N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	Harderwijk	42 13 42	voorzitter
R. Poolen-Brouwer.	Kruisweg 4, Hierden	Hierden	41 73 24	lid
K.Chr. Uittien	J.P.Heyelaan 58	Harderwijk	41 44 31	lid
Namens het Stads Gilde:	Mevr. A. Philipsen	Harderwijk		

Werkgroep Excursies

Fam. Knook	Irenelaan 6	Putten	35 88 57	voorzitter
J.C. de Groot	Stationslaan 165	Harderwijk	42 82 72	lid

Werkgroep Geveldocumentatie

R.K.S. Beute	Smeepoortenbrink 17	Harderwijk	41 62 63
--------------	---------------------	------------	----------

Werkgroep Website

R. Schouten	Roggelaan 6	Harderwijk	06 -49751078
-------------	-------------	------------	--------------

Werkgroep Redactiecommissie "Harderwijkreeks"

J.J.H. Kooiman	Burg. Numanlaan 76	Harderwijk	41 96 38
----------------	--------------------	------------	----------

J.P.H. van Valderen	Muntplein 21	Harderwijk	43 07 44
---------------------	--------------	------------	----------

Werkgroep Verspreiding Vittepraetje

hoofddistributeur	P. J. van Wageningen		41 73 35
-------------------	----------------------	--	----------

reserve hfd.distributeur	G. Berends		41 34 98
--------------------------	------------	--	----------

verspreiders**wijk**

	naam	adres	telefoon
1 = Stadsweiden	B. Karssen	Gruttomeen 39	42 10 73
2 = Slingerbos	mevr. C.Deitmers	Stationslaan 117-19	41 51 55
3 = Wittenh./Veldkamp	mevr. de Vries	Rooseveltlaan 24	
4 = De Stad	Mevr. E. Beute-Oskam	Smeepoortenbrink 17	41 62 63
5 = Stadsdennen	H. Schaaf	Guido Gezellelaan 4	41 43 38
6 = Stationslaan	H. Skora	Churchill-laan 23	41 53 97
7 = Zeebuurt	L. Postma	Hendric Stevinstraat 8	41 51 78
8 = Hierden	mevr. Messerschmidt	Zuiderzeestraatweg 61	45 21 83
9 = Ermelo	T. Goossens	De Acht Schepel 18	55 42 76
10 = Frankrijk	B.A.M.M.v.d.Voordt	Kuulekamp 6	41 96 15
11 = Drielanden	N.C.R. de Jong	Beethovendreef 13	42 13 42
12 = Ceintuurbaan	P. J. van Wageningen	Mecklenburglaan 84	41 73 35
14 = Vissersbuurt	J.J.H. Kooiman	Burg. Numanlaan 76	41 96 38
15 = Friesegracht	M. van Broekhoven	Friesegracht 7	41 51 73

reserve-verspreiders Harderwijk

J.C. Bood	Bachdreef 239	43 36 92
-----------	---------------	----------

A. den Oudsten	Burg. Numanlaan 24	42 06 45
----------------	--------------------	----------

Fam. Uittien	J.P.Heyelaan 58	41 44 31
--------------	-----------------	----------

Mevr. J. Spaan-Foppen	Da Costastraat 11	41 55 64
-----------------------	-------------------	----------

reserve-verspreiders Hierden

B. Rugers	Duinlaan t.o. 19	45 20 61
-----------	------------------	----------

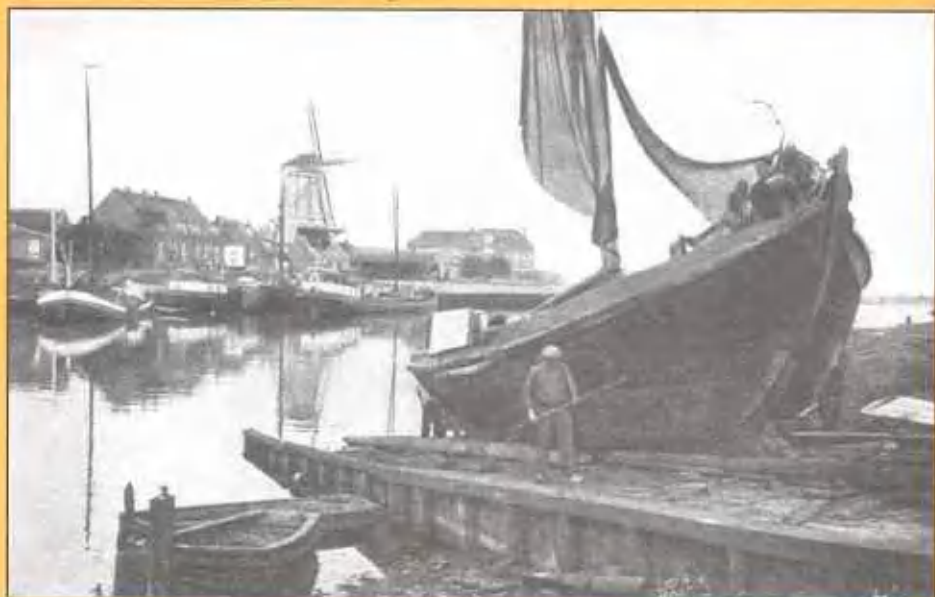
Mevr. de Gans	Beekweg 8	45 21 06
---------------	-----------	----------

L.W. Warmenhoven	Oostermheenweg 16	45 19 05
------------------	-------------------	----------

reserve-verspreiders Ermelo

Mevr. Beijer	Azalealaan 11	5 5 3 0 2 0
--------------	---------------	-------------

W. Hamstra	Harderwijkerweg 157	4 2 3 0 1 1
------------	---------------------	-------------

HARDERWIJK

BOTTER OP DE HELLING

Oudheidkundige vereniging
"HERDEREWICH"
Postbus 210,
3840 AE Harderwijk